

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ТА СТРАТЕГІЧНИХ СТУДІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач випускової кафедри
 Ніна РЖЕВСЬКА
« 07 06 » 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ БАКАЛАВРА
СПЕЦІАЛЬНОСТІ 291 «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ
СУСПІЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА РЕГІОНАЛЬНІ СТУДІЇ»
ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОЇ ПРОГРАМИ
«МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»

**Тема: «РОЛЬ ГРОМАДСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПОВОЄННІЙ
ВІДБУДОВІ ДЕРЖАВИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА
ПРАКТИКА»**

Виконавець: здобувач вищої освіти 4 курсу, 408 групи, Міницький Валерій
Вікторович

Керівник: ст. викладач кафедри міжнародних відносин та стратегічних студій
Смець Валентина Олександрівна

Нормоконтролер:

Валентина СМЕЦЬ

КИЇВ 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ	6
1.1. Теоретико-методологічні засади громадянського суспільства.....	6
1.2. Стан і перспективи громадянського суспільства в сучасній Україні.....	12
РОЗДІЛ II. ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ ДЕРЖАВИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД.....	19
2.1. Роль громадських організацій у відновленні країн Балканського регіону після конфліктів 1990-х років.....	19
2.2. Співпраця громадських об'єднань Боснії та Герцеговини у 1992-1995 рр. з міжнародними організаціями як інструмент відбудови країни.....	28
РОЗДІЛ III. УЧАСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ	35
3.1. Залучення міжнародних урядових та неурядових організацій у повоєнному відновленні України.....	35
3.2. Перспективи участі громадянського суспільства у повоєнній відбудові України.....	48
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	58
ДОДАТКИ.....	66

ВСТУП

Актуальність. Масштабні геополітичні зміни, що спостерігаються на міжнародній арені протягом останніх років, призвели до появи нових викликів перед суспільством. Ці виклики породжують важливість та розуміння необхідності дотримання правопорядку на міжнародному рівні, розвитку правосвідомості та правової культури кожного громадянина, збереження фундаментальних людських цінностей, тобто сприяють формуванню громадянського суспільства як саморегульованого угруповання незалежних людей, об'єднаних спільними суспільними інтересами.

Україна на міжнародній арені позиціонує себе як правова держава, що функціонує в демократичному суспільстві, забезпечуючи громадянські цінності через дотримання прав і свобод кожного громадянина. А тому вбачає необхідність у розвитку громадських інституцій у політичній системі держави. Виконавчий директор Інституту аналітики та адвокації Ю. Ромашко переконаний, що громади в державі виконують свою «унікальну роль», роль контролера, який може контролювати дії та рішення влади і є повноцінним актором у формуванні політики національного розвитку країни [25].

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України у лютому 2022 р. продемонструвало нехтування Російською Федерацією нормами міжнародного права, правами людини, принципами міжнародної безпеки та призвело не лише до знищення промислово-інфраструктурного потенціалу, а й завдало масштабних фінансово-економічних, екологічних і людських втрат. У звіті Моніторингової місії ООН з прав людини зазначено, що станом на 30 червня 2023 р. зафіксовано 25 170 жертв серед мирного населення в 1504 населених пунктах України, зокрема 9177 осіб вбитими; сума збитків завданих інфраструктурі становить 150,5 млрд. дол., втрати житлового фонду – 55 млрд. дол., збитки довіллю перевищують 2 трлн. дол. [39]. Водночас війна в Україні стала каталізатором для згуртування громадянського суспільства, зумовила

плідну співпрацю у вирішенні спільних важливих питань щодо збереження національних та міжнародних інтересів держави.

Представники волонтерських, громадських, благодійних організацій, творчих спілок та об'єднань презентують на міжнародній арені Україну як державу, яка не лише захищає свою територіальну цілісність, але й блага, норми й цінності всього цивілізаційного світу. Саме тому, актуальність дослідження полягає у визначенні ролі громадського суспільства у програмах повоєнної відбудови країни.

Метою дослідження є визначення ролі залучення органів громадянського суспільства до процесу відбудови держави з врахуванням українських національних особливостей.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

- дослідити теоретико-методологічні засади громадянського суспільства;
- визначити роль громадських організацій у процесах державотворення;
- вивчити міжнародний досвід країн щодо повоєнної відбудови держави;
- окреслити місце та роль громадських організацій у повоєнній відбудові України;
- розробити модель залучення органів громадянського суспільства до процесу відбудови держави.

Об'єктом дослідження виступає громадянське суспільство

Предметом дослідження є органи громадянського суспільства як суб'єкти повоєнного відновлення України.

Методи дослідження. У роботі використано загальнонаукові кількісні та якісні методи, зокрема порівняльний аналіз при опрацюванні теоретичного матеріалу, медіамоніторинг та Ivent-аналіз при дослідженні особливостей залучення та співпраці владних структур та громадянського суспільства, переговорного процесу та окреслення його перспектив, а також методи SWOT-аналізу.

Аналіз досліджень і публікацій. У роботі проаналізовано аналітичні записки щодо залученості громадянського суспільства до повоєнної відбудови

України: Центру соціально-економічних досліджень, Інституту аналітики та адвокації, Українського незалежного центру політичних досліджень, Центру демократії та верховенства права, аналітично-адвокатської платформи «Центр Дністрянського».

Апробація результатів роботи. Результати дослідження було презентовано на наукових конференціях:

– Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Дипломатія в міжнародних відносинах: сучасні виклики та перспективи» (29 лютого 2024 р., м. Київ);

– Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «Політ. Сучасні проблеми науки» (2-5 квітня 2024 р., м. Київ);

– the XVIII Annual Scientific Student Conference «Youth without borders building cross-cultural awareness» (28 березня 2024 р., м. Київ);

– Фіналіст III Всеукраїнського конкурсу наукових робіт здобувачів вищої освіти та молодих учених «Бізнес і права людини в Україні: проблеми та рішення під час війни і повоєнного відновлення» з нагоди 75-річчя Загальної декларації прав людини» (жовтень-листопад 2023 р., м. Київ).

Структура та обсяг. Робота включає в себе вступ, три розділи, висновки та список використаних інформаційних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи становить 67 сторінок.

РОЗДІЛ І.

ГРОМАДЯНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ЯК СУБ'ЄКТ ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1 Теоретико-методологічні засади громадянського суспільства

Визначну роль для будь-якої держави відіграє громадянське суспільство. Завдяки цьому органу формується ряд процесів щодо функціонування держави та забезпечення певного ряду функцій, які, у першу чергу, відповідають за ступінь існування та розвитку країни в цілому. Основною метою щодо формування міцної держави було взято суспільство, яке забезпечує стабільність, допомогу та безпеку на внутрішньому рівні держави.

У вузькому розумінні, громадянське суспільство не може окремо існувати без основних принципів та норм, через що безпосередньо має нерозривний взаємозв'язок із правовим суспільством. Це відносини між рівноправними та вільними суб'єктами, які існують у соціальному просторі, завдяки якому можуть поширюватися вільні та незалежні інтереси та особисті права громадян [11, с. 286-296]. Головними аспектами громадянського суспільства виступають свобода та справедливість, що характеризують соціальний чинник, завдяки якому формується фактор регулювання діяльності громад, спільнот або організацій.

У загальному під громадянським суспільством розуміють спільну діяльність певної верстви людей, завдяки виникненню спільних цілей та об'єднаних інтересів, що ґрунтується на основі підтримання загального добробуту.

Проблематика громадянського суспільства вивчалася у багатьох працях таких вчених як: І.Кант; Р.Войтович; Дж. Кін; В.Степаненко; Е.Гіденс, Дж. Модельскі. Українськими вченими основна увага була приділена ролі громадянського суспільства як суб'єкту, який формує систему публічного управління; аналізу ключового значення та функціонування в цілому, як на

внутрішньому, так і на зовнішньому рівнях, через що, можна спостерігати дефіцит уявлення про функціонування громадянського суспільства як суб'єкта державотворення.

За працею Р. Войтовича, складові компоненти з яких формується громадянське суспільство, залежать від взаєморозуміння між іншими соціальними утвореннями, що мають спеціальні інструменти управління, методи регулювання та системи контролю, і які сприяють його розвитку [4]. Даний термін на, думку автора, має характерні ознаки та риси для взаємодії, які можна охарактеризувати як комунікативність, відкритість та інформативність. Громадянське суспільство на сьогоднішній день має всі ознаки реального політичного актора, який може легко проявляти риси суперництва із державним урядом, просуваючи свої варіативно-етичні стандарти та погляди.

Громадянське суспільство у науковому дискурсі розглядається як новий напрямок, що тлумачиться фахівцями із суспільно-політичних наук по-різному. Іноземні фахівці розглядають цей термін як певний політичний компонент неоліберальності в економічному середовищі. Також громадянське суспільство характеризується як блокатор, який має обмежувальний фактор щодо впливу на діяльність держави, тобто звужує сферу впливу держави, беручи частину її завдань на себе, тому обов'язками має бути не намагання зменшити вплив держави, а розширення ролі політичних інститутів та їх зобов'язань.

Концепція громадянського суспільства, що виникла на основі поглядів І. Канта, передбачає можливість створення громадянства, яке має на меті об'єднати державу та громадян для єдиного ліберального та республіканського співробітництва. Таке об'єднання було охарактеризоване експертом як «універсальне громадянське суспільство».

Іноземний експерт Дж. Кін сформував методологічний підхід вивчення громадського суспільства. Автор вважає, що громадянське суспільство можна охарактеризувати як соціокультурне явище, яке безперервно прогресує і є недоконаним процесом, що будується як на прогресивній, так і на регресивній

основі та має взаємозв'язок із сукупністю соціальних та економічних груп [64, с.236].

В основі створення громадянського суспільства, Дж. Кін виділив декілька факторів, які мають взаємо-пов'язаний характер:

- відновлення моделі та підходу громадянського суспільства в Центральній та Східній Європі та його оновлення на початку 90-х рр. ХХ ст. в епоху післякомуністичних перетворень;

- ефект сучасних та актуальних електронних та комп'ютерних технологій та засобів комунікацій;

- створення нової світової свідомості у контексті масових рухів, які спрямовані на мир та охорону навколишнього середовища, що виникає в реакції на імовірні загрози самознищення світу;

- розповсюдження уявлення про виникнення нової форми всесвітньо-політичного ладу після розпаду радянської системи;

- суттєве зміцнення ефекту економічної моделі неолібералізму та глобальне поширення економіки, що базується на ринкових принципах капіталізму;

- відчуття загального невдоволення, особливо мешканців країн «розвиваючого світу» щодо запланованої допомоги у сфері економіки постколоніальним державам;

- зростання та ускладнення стурбованості і занепокоєння через небезпечний фактор політичної відсутності, яка сформувалася в результаті дезінтеграції держав та імперій і став чинником множинних громадянських конфліктів [64, с.236].

У другому методологічному підході, Дж. Кін як й інші західні вчені, дотримується думки Холла Б., який наголошує на паралелі між двома значеннями «традиційне громадянське суспільство» та «глобальне громадянське суспільство». Це явище характеризується як регулярний етап прогресу громадянського суспільства у період універсальності. Ідеологічна

подібність між термінами є його історичним відображенням, який був утворений звичайною мірою та мав вдосконалюватись у рамках країн державно-національного типу [58,с.10-42].

На думку іншого відомого дослідника В. Степаненка, громадянське суспільство можна охарактеризувати як «третій сектор», який має відмінності не лише у державоцентристській концепції міжнародних відносин та парадигмі міжнародного економічного ринку, але й представляє собою певний альтернативний їм варіант.

У третьому методологічному підході основною характеристикою громадянського суспільства є його відносність до процесів глобалізації. Контраверсійний аспект глобалізму об'єднує як позитивні чинники міжнародної співпраці у сфері економіки та розвитку в інформаційно-комунікаційній сфері; так і негативні чинники, які виникають внаслідок нерівності між державами у сферах розвитку та економіки окремих країн або регіонів. Тому громадянське суспільство як прояв глобалізму відображає його контроверсійність. (Додаток А)

Громадянське суспільство має характерні риси свідомої самоорганізації та виконує власну транснаціональну активність поза офіційними структурами управління [38, с.56-60].

Не всі вчені та науковці приймають концепцію громадянського суспільства [50]. На думку Е. Гіденса це є зовсім новий термін через те, що основною його метою є забезпечення певного балансу між такими процесами як:

- зменшення ролі держави;
- раптове підвищення ринкової ролі.

На думку науковця, громадянське суспільство в цілому характеризується трьома аспектами – це громадянство, участь та інформаційність. Таким чином, така концепція вирішує питання громадянського суспільства, щодо пояснення розвитку глобальної риси капіталізму, визначення чинників підвищення взаємодії у світі. Важливість концепції Е. Гіденса полягає у здатності

послідовно та чітко розподіляти соціальні, економічні, культурні та політичні аспекти міжнародного взаємного співвідношення, що у свою чергу відкидає ідею тотожності між світовим суспільством [56].

Громадянське суспільство має ряд певних ознак, таких як:

- незалежні відносини серед міжнародних учасників;
- переваги громадянських прав над міжнародними або національними законами і домовленостями;
- гарантування свобод особистості та перспективи у реалізації інтересів соціального, економічного, культурного та політичного характеру;
- існування приватної власності, вільної конкурентоспроможності, незалежних відносин у сфері економіки та торгівлі;
- самоконтроль між суспільством та їх організаціями на основі соціальних норм;
- підтримка та зберігання соціальних, національних традицій і культури;
- багатовимірність формату ініціатив у сферах економіки, політики, культури і науки [38, с.59-60].

Основними аспектами громадянського суспільства є ненаціональні або ненаявні організації, які перетворюються у міжнародні неурядові організації. Розширення складності функціонування громадянського суспільства та самої території для його діяльності, може призвести до знищення інституціональних меж у державній і недержавній галузях.

На думку вченого В. Степаненка виникнення громадянського суспільства не може бути роз'яснено державо-центричною концепцією міжнародного суспільства [36, с.396-419]. Громадянське суспільство – це сегмент певних ідей, міркувань, цінностей, структур, установ і громадян, розташованих між ринковим середовищем та державою, що функціонує за межами економіки, політики та національних суспільств. Учасники громадянського суспільства, незважаючи на їхню різноманітність, мають спільну та загальну ознаку. Навіть незалежно від часових рамок, вони можуть самоорганізовано вести свою

діяльність поза рамками урядових структур та мінімальним рівнем застосування насильства, дотримуючись принципу цивілізованого поділу ресурсів та прав, але водночас громадянське суспільство може мати просторові обмеження, оскільки існують регіональні межі, де громадянське суспільство лише бере початок свого формування або взагалі може бути відсутнім.

Деякі науковці та дослідники концепцій громадянського суспільства не тільки звертають увагу на учасників «поза межами юрисдикції влади», а також неурядові організації та суспільство в цілому, а також виділяють стрімкі поширення різнопланових кризових ситуацій де основною ознакою є саме функціонування громадянського суспільства [2]. Згідно з їхнім уявленням такі кризові явища можуть породжувати загальні інтереси та свідомість загальної тотожності у всього суспільства. Науковці вважають, що не тільки держави, але й інші спільноти можуть вважатися як абстракції, що виникають із світовим агрегатом громадських відносин. Основним питанням такого підходу є те, що прихильники свідомо виключають із цього агрегату держави, розглядаючи їх як застарілі та непрогресуючі інституції. Але слід зауважити, що громадянське суспільство немає свого функціонування в цілому без спільного функціонування з державою [27].

Таким чином, громадянське суспільство є універсальним явищем, яке охоплює весь світ, у формі спільного об'єднання різноманітних акторів та окремо взятих організацій. Найактуальнішою проблемою функціонування громадського суспільства є подальша перспектива в дослідженні даного явища, а також можливість формування загального механізму вирішення проблем, що виникають у зв'язку з міжнародними і глобальними змінами.

1.2 Стан і перспективи громадянського суспільства в сучасній Україні

Питання функціонування демократичних об'єднань у новостворених незалежних державах тісно взаємопов'язане з формуванням громадянського суспільства, що є основою та проявом незалежності та характеризує здатність держави трансформуватися з формальної демократії у реальну. Більшість дослідників та науковців розглядають громадянське суспільство як один із головних аспектів пост-комуністичного перетворення, що відображає методи перетворення та характеризує шлях до змін.

Громадянське суспільство – це область громадського життя, де люди взаємодіють як рівноправні та незалежні особи, щоб реалізувати та захищати свої особисті та суспільні інтереси без втручання держави. Це також спосіб взаємодії, конкретна структура суспільства, яку можна визначити лише в тому випадку, коли в суспільстві існує добре функціонувана система дієвих громадських організацій [26, с. 6-11].

Процедура формування громадянського суспільства характеризується довготривалим процесом; і такий процес не є закінченим ні в одній з наявних держав. Розвиток громадянського суспільства є однією із ключових умов для розвитку України у сфері політико-правових, економічних та культурних реформ.

Складнощі, які зазнає Україна, з початку своєї незалежності, у формуванні громадянського суспільства впливають з двох основних факторів:

1. Унікальність походження структур громадянського суспільства в контексті паралельного розвитку, коли ключову позицію у всіх сферах суспільного прогресу займає інтелігенція, що має сприяти піднесенню свого народу до успіхів та результатів світової цивілізаційної культури, за основу беручи національне коріння в умовах культурного та мовного процесів.

2. Неспроможність лідерів ефективно реалізувати власні обов'язки та завдання через перехід від тоталітарності до демократичності та ринку.

Одним із головних питань, яке постає перед громадянським суспільством та урядом України це структуризованість політичної сфери, тобто відбувається роздрібнення населення серед організацій правого та лівого спрямування, але із слабким центром.

Вимір цінностей та ідеологій у процесі політичної організації громадянського суспільства можна розглянути за допомогою моделі, яку розробив Ентоні Доун. Вчений описав конкуренцію за голоси виборців між партійними представниками використовуючи градацію, і зауважив, що на правому полюсі розташовуються ті суб'єкти, які підтримують вільний ринок, а на лівому полюсі – ті, хто вважають повний урядовий контроль над економікою правильним. Ентоні Доун вважав, що політичні формації, які прагнуть до влади, утримуються від радикалізму та змагаються за підтримку тих, чий погляд сконцентрований навколо центристських ідей [57, с.136].

Розподіл громадянського суспільства має національний, культурний, релігійний а також політичний відтінок, але в момент зміцнення громадянського суспільства, підвищення наявності середнього класу, політичне серединне поле буде закріплюватись та зростати за допомогою центрів. Важливо враховувати політичні уподобання соціальних верств та політичних формацій [57, с.138]. Проте українське громадянське суспільство потребує центристської сили, яка зобов'язана мати наміри щодо пропозицій нових програм та моделей, стратегій та мотивів, характеризуючи свою діяльність як справедливу, відкриту і прозору. Якщо партії отримають більше підтримки та приросту рівня популярності, тоді ті партії, які перебувають у центрі мають більшу імовірність, що громадянське суспільство перетвориться на більш рухливе та активне.

При розгляді розвитку громадянського суспільства в Україні, головне на чому слід зробити акцент, так це на тому, що більшість українців не є членами жодної громадської організації, через це попит на діяльність структур громадянських організацій самого населення є невиразним. Здійснені в квітні 2010 р. Інститутом соціології НАН України опитування демонструють те, що

участь у громадських організаціях розглядається одним із більш сприятливих способів участі громадян в ухваленні рішень та керування на центральному та регіональному рівнях [40, с.621].

Функції громадських організацій включають у себе:

- контроль та нагляд за діями уряду країни;
- реалізація захисту у правовій та соціальній діяльності;
- здійснення участі й надання пропозицій у проведенні та прийнятті політичних рішень і консультативних комітетах;
- протекція у сфері навколишнього середовища;
- координація та проведення акцій протесту;
- здійснення автономних аналітичних проєктів і досліджень.

Такі функції у більшості випадків мають вищий рівень серед тих, які більш залучені до діяльності громадських організацій на відміну від інших, які не беруть участь [44]. Отже, згідно з опитуваннями 2010 р. про внутрішнє та зовнішнє становище країни, 52% громадян України впевнені у необхідності існування громадських організацій для розвитку держави, 25 % переконані в тому, що їхня діяльність має суттєвий характер, та лише 9 % погоджуються з твердженням, що громадські організації є необхідними [28, с.208]. Іноземні фахівці акцентують увагу на тому, що функціонування громадських організацій буде корисним для нормалізації ситуації в суспільстві України [65, с.9].

У той же час, важливо відзначити, що з однієї сторони, громадяни України високо цінують свою спроможність впливати на формування державної стратегії та прийняття політичних рішень урядом держави, а з іншої – спостерігається зростання вимог до збільшення обов'язків та нагляду за органами уряду країни та окремо за державними діячами перед населенням країни.

Значущими аспектами діяльності організацій громадянського суспільства є благодійність. Ключовими питаннями, які уповільнюють прогрес благодійницької діяльності є :

- відсутність системи податкових пільг під час благодійної діяльності в сфері бізнесу;
- дефіцит довіри населення щодо активності благодійних представництв;
- процес впровадження податків, що стосується благодійної діяльності [78, с.5].

Для сприяння благодійної діяльності та її реалізації в Україні важливим було узгодження Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», що був прийнятий на початку лютого 2013 року.

Даний Закон мав виконувати такі функції як:

- встановлення універсальних принципів благодійної діяльності в Україні;
- контроль та виконання регуляторних функцій у сфері правових відносин суспільства;
- підтримка цінностей суспільства;
- створення комфортних умови щодо формування і реалізації благодійних інституцій.

Даним законодавчим актом передбачено залучення громадянських організацій до благодійних програм з метою подолання соціально важливих викликів.

Попри розвиток та зростання громадянських об'єднань, варто відмітити, їхня чисельність продовжує бути мінімальною. У порівнянні з країнами ЄС, Україна суттєво поступається у чисельності громадянських організацій. Для порівняння варто зазначити, що станом на 2011 р. в Естонії на 10 тисяч осіб діяла 201 громадська організація, в Хорватії – 55, в Литві – 60, в Румунії – 54, в Польщі – 70, у той же час в Україні функціонувало лише 17 таких об'єднань. Але слід усвідомлювати те, що велика чисельність зареєстрованих громадських організацій не є показником рівня розвитку громадянського суспільства [28, с. 289]. (Додаток Б)

Активність громадянських організацій залишається однією з вагомих проблем у контексті участі українських суспільства в житті країни через загально низький ступінь довіри до цих установ. Згідно з результатами соціологічного дослідження, яке було проведено Київським міжнародним інститутом соціології у 2013 р., лише 27,1% опитуваних вказали на довіру до громадянських організацій, у той час як 29,4% не мали довіри до них [9].

Згідно цих даних, середній рівень довіри до установ громадянського суспільства в Україні мав менші показники у порівнянні з іншими країнами, такими як: Албанія – 39,6%; Грузія – 45,6% [75, с.12]. Дослідження, яке проводилося Міжнародною фундацією виборчих систем – IFES у 2013 р. щодо ставлення суспільства до функціонування громадянських організацій в Україні, свідчить про дефіцит освіченості громадянського суспільства стосовно активності неурядових установ та організацій, що підтверджує слабкий рівень громадянської свідомості в цілому, таким чином лише 13% респондентів вказали, що усвідомлені стосовно активності визначених неурядових організацій; у той же час 50% не мають ідей та думок стосовно активності громадських об'єднань; приблизно 30% опитуваних зовсім не мають уявлення що це таке [76, с.207].

Важливим та, у той же час, ключовим індикатором рівня демократії в країні й ступенем прогресу громадянського суспільства є відношення суспільства до владних інститутів та установ. Даний фактор має велике значення через те, що він відображає результативність демократичних інструментів щодо формування правлячої верхівки та роботи виборчих органів уряду.

Згідно з висновками аналізу дослідження, яке було проведено за участю міжнародної неурядової організації «Freedom House» (за шкалою оцінювання від 1 до 7, де 1 – найкращий рівень, а 7 – найгірший), щодо рівня демократичного прогресу держав у перехідному стані, так, оцінка щодо прогресу громадянського суспільства України була оцінена станом на 1998 р. у 4,75 балів, але впродовж періоду з 2006 по 2012 роки, оцінка досягла 2,75 балів,

що характеризує значне покращення ситуації, у той час коли інші країни мають такі показники:

- Узбекистан, Туркменістан мають найгірший показник 7 балів;
- Білорусь налічує 6,25 бали;
- Азербайджан, Казахстан, Таджикистан нараховують по 6 балів;
- Російська Федерація має оцінку в 5,25 бали;
- Киргизстан оцінюється в 4,75 бали;
- Грузія та Вірменія мають показник в 3,75 бали;
- Молдова має кращий показник після всіх перелічених країн, окрім України 3,25 бали;
- Угорщина нараховує 2 бали;
- Латвія, Литва, Чехія, Словаччина та Естонія мають показник у 1,75 бали;
- Польща має результат у 1,5 бали [68]. Додаток В)

Тому дослідники з центру «Freedom House» підкреслили, що громадянське суспільство виступає як індикатор розвитку держави [1]. Водночас, у 2022 році показник сталості організацій громадянського суспільства в Україні становить 3,1 за шкалою 1–7 балів, де 1 – найвищий бал. Із 2019 року показник України тримався на позначці 3,2. Цей результат показує, що громадянське суспільство все ще перебуває на етапі розвитку сталості (Індекс сталості організацій громадянського суспільства CSOSI – інструмент для оцінювання міцності та загальної життєздатності громадських організацій, який охоплює 74 країни світу).

Можна констатувати, що в Україні громадянське суспільство проілюстровано як транзитне і незакріплене явище, оскільки характеризується відсутністю показників, що мають високорозвинені держави з активним проявом демократії, а також зберігається потенційна загроза щодо повернення до менш розвинутого прояву.

За даними Державної служби статистики України, станом на 1 січня 2023 року в Україні було зареєстровано 99 556 громадських організацій, 28 757 професійних спілок, 27 091 релігійна організація, 26 846 благодійних організацій, 2 212 асоціацій громадських об'єднань, 1 762 органи самоорганізації населення та 318 творчих організацій. Отже, в Україні громадянське суспільство має свій процес становлення, проте даний розвиток характеризується повільним темпом. Необхідно зосередитися на забезпеченні свободи й прав громадян, формуванні комплексних обставин для власного зростання.

Важливо окреслити ключовий курс у формуванні громадянського суспільства, враховуючи рекомендації іноземних партнерів, втілення яких допоможе наблизитись Україні до європейських стандартів.

Становлення в Україні громадянського суспільства характеризується важким і тривалим процесом, через що необхідно цілеспрямовано виконувати поставлені завдання і цілі для наближення до максимального рівня правової і політичної культури, підвищеного ступеня життя, об'єднання суспільства і держави навколо загальних принципів, збільшення довіри звичайних громадян до владних структур та багатьох інших аспектів, які роблять існування держави сприятливим.

РОЗДІЛ II.

ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ У ПОВОЄННІЙ ВІДБУДОВІ ДЕРЖАВИ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

2.1 Роль громадських організацій у відновленні країн Балканського регіону після конфліктів 1990-х років

Балканська криза ХХ-ХХІ ст. була показником неефективної діяльності міжнародної спільноти, щодо запобігання масових злочинів та збройних конфліктів проти суспільства та уникнення наслідків. Більшість міжнародних правозахисних заходів, які були розроблені ООН після Другої світової війни стали менш дієвими, а у деяких випадках взагалі не продемонстрували свою результативність, і як наслідок збройні конфлікти в Балканському регіоні стали невідконтрольні та постійно розширювались.

Численні збройні протистояння мали негативні наслідки в даному регіоні, що сформувало серйозні проблеми у внутрішній та зовнішній сферах реалізації державної політики, вплинуло на розвиток міждержавних відносин. Представники влади колишніх республік Югославії відстоювали свої права та незалежність під час збройних міжетнічних конфліктів, але відсутність матеріальних, фінансово-економічних та людських можливостей для запобігання злочинів та стабілізації ситуації мали досить значний вплив на подальший розвиток подій.

Конфлікти на Балканах призвели до серйозних проблем, таких як: руйнування критичної інфраструктури, гуманітарна криза та екологічна катастрофа. Балканський регіон потребував гуманітарної допомоги, відновлення інфраструктури, а також забезпечення безпеки через реалізацію миротворчих програм. Саме ці потреби створили простір для створення та функціонування громадських організацій. Основними напрямками діяльності таких структур дослідники виділяють: забезпечення постраждалих гуманітарною допомогою, зміцнення місцевих спільнот, повоєнне відновлення

інфраструктури, сприяння посиленню та закріпленню прав людини та демократії, а також відновлення процесу примирення.

На думку іноземних вчених, діяльність громадських організацій у відновленні пост-конфліктних ситуацій у суспільстві може реалізовуватися з використанням різних теоретичних підходів, серед яких виділяють теорію соціального капіталу та теорію конфліктології. Вчені впевнені, що виходячи з теорії соціального капіталу, громадські організації мають сприяти створенню сильних соціальних зв'язків в суспільстві, оскільки це буде спрямоване на реалізацію проєктів повоєнного відновлення та підтримання миру; у той же час теорія конфліктології має на меті вплив громадських організацій на послідовність та умови перебігу конфлікту, формуючи у такий спосіб позицію цих спільнот та обов'язок у заохоченні до діалогу та врегулюванню конфліктів [66].

Громадські організації відіграли одну із ключових ролей у відбудові країн Балканського регіону після конфліктів 1990-х років. Вони виконували важливі функції у відновленні життєдіяльності суспільства та сприяли встановленню миру й стабільності. Період становлення громадянських організацій розпочався на початку 1990-х років, у момент розгортання конфліктів в окремих регіонах, зокрема: Косово, Словенії, Хорватії [72].

Наслідком цих конфліктів стала глибока криза гуманітарного характеру, яка спровокувала близько мільйона біженців та внутрішньо переміщених осіб. Відповіддю на цей виклик стало створення громадських організацій, які реагували на гуманітарне кризове явище та надавали допомогу постраждалим внаслідок конфліктів.

Причинами виникнення таких об'єднань громадськості, багато вчених, зокрема Мартнікова О., Єрковіч Є., Пітерсон Г., Хейфелдер Ж. виділяють такі чинники:

– Потреба у гуманітарній допомозі, оскільки під час конфлікту постійно збільшувалася кількість внутрішньо-переміщених осіб та біженців, які

потребували невідкладної допомоги, у наданні притулку, медичної допомоги та їжі.

- Необхідність соціальної допомоги та психологічної підтримки постраждалим для нормалізації їх емоційного та психологічного стану.

- Підтримка мирного врегулювання конфліктів, пропагування мирних переговорів та процесів примирення сторін конфлікту [54].

Зростання злочинності під час воєнних дій спричинило виокремлення громадських об'єднань, діяльність яких була спрямована на фіксацію, вивчення та аналіз послідовних масштабних порушень прав людини в країнах Балканського регіону. Основними напрямками їх роботи у період 1991-2008 рр. можна виокремити такі:

- формування міжнародних загально-примусових механізмів врегулювання;

- створення спеціальних організацій для проведення досліджень з виявлення воєнних злочинів, розробка нормативних документів щодо засудження військових злочинців;

- надання правозахисної та гуманітарної допомоги [59].

Початковим намаганням запобігти загостренню масштабного насильства у момент розгортання Балканської кризи мала стати, сформована у 1991 році Європейським Економічним Співтовариством (згодом Європейський Союз) та Радою з безпеки і співробітництва в Європі, «превентивна дипломатія», де основний фокус був направлений на використання елементів, ініціатив дипломатичного характеру, які б мали вирішити напруженість ситуації та забезпечити безпеку мирного населення від ймовірних збройних протистоянь. Для виконання поставленої мети була створена Міжнародна конференція з питань колишньої Югославії під патронатом Європейського Економічного Співтовариства (ЄС) та ООН. Однак такі підходи продемонстрували неефективність та не були успішними, адже спочатку в Хорватії, а згодом й в інших країнах регіональні протиріччя трансформувались у серйозні міжетнічні

протистояння, під час яких відбувалося масштабне порушення прав людини [59].

Контроль за розгортанням збройних конфліктів, намагалася взяти під свій контроль ООН, координуючи спільні зусилля державних та громадських організацій. Під егідою ООН міжнародні установи сформували та розпочали використовувати примусові механізми для припинення насильства проти цивільного населення, зокрема: систему санкцій; виконання миротворчих операцій; стратегію примусу до миру та післявоєнного примирення [72].

Ранні прояви громадських ініціатив були пов'язані з серйозними порушеннями прав людини під час Балканської кризи і передбачали публічне висвітлення змісту нормативного документу «Заключного акту з прав людини». Ключовою метою цієї інформаційної кампанії було визначити як звичайні громадяни усвідомлюють свої права як людини та громадянина. Таким чином це стало основою для розробки та реалізації програм щодо припинення чисельних порушень прав людини і збройних конфліктів на регіональній основі. Такий напрям отримав назву «мирний активізм» [14].

Етнічний конфлікт між сербами та хорватами, місцеві збройні протистояння на території Східної Словенії; долучення до влади в березні 1991р. радикальних політичних сил у Хорватії та Сербії викликали масштабні протести у столиці колишньої Югославії. Такі протести, серед учасників яких були молоді студенти, звичайні робітники та громадські активісти, мали намір протистояти політиці президента С. Мілошевича, а через поглиблення Балканської кризи, протести відкрито отримали антивоєнну спрямованість.

Масові акції та демонстрації виявилися підтвердженням антивоєнних миротворчих ідей, що разом з формуванням цивільних організацій прийняли нові форми. Ключовими аспектами таких акцій мали стати мітинги, мирні акції та об'єднання різних спільнот у громадських місцях. Такі акції мали масштабний характер, оскільки передбачали відкрите вираження протестних акцій мирними мешканцями проти воєнних конфліктів та застосування зброї проти населення, а також містили заклик до припинення збройного

протистояння. Разом із антивоєнними протестами широкої популярності набуває громадський активізм, що виник як результат збройного протистояння в Хорватії та Боснії і Герцеговині і був орієнтований на розширення мирних ідей.

З моменту розгортання збройного конфлікту ключовими елементами діяльності місцевих громадських організацій в основі «мирного активізму» стали:

- ініціативи проти розгортання війни та масових збройних конфліктів;
- формування громадянського руху;
- розробка стратегії діяльності у сфері гуманітарної та правозахисної допомоги;
- збір, обробка та аналіз інформації про скоєні військові злочини [59].

Учасники локальних громадських організацій із посиленням Балканської кризи розпочали діяльність, яка була спрямована на формування громадської позиції щодо мирного врегулювання конфліктів. Громадські угруповання розширили свою діяльність із звичайним населенням, з метою пояснення важливості та необхідності реалізації ідей «мирного активізму».

Як уже зазначалося, впродовж Балканської кризи суттєвим аспектом діяльності локальних громадських організацій стало забезпечення гуманітарної та юридичної підтримки. Їх діяльність була спрямована на:

- вирішення питань біженців та переселенців;
- підтримку в розподіленні гуманітарної допомоги від міжнародних організацій;
- виконання волонтерських ініціатив [59].

Основною особливістю їх роботи був універсальний підхід, який включав об'єднання гуманітарної та правової діяльності з потерпілими від збройних конфліктів та порушення прав людини. Ця характеристика передбачала надання національними громадськими організаціями спрямованої допомоги жителям у всіх областях колишньої Югославії.

Варто зазначити, що надання громадськими організаціями двох послуг: забезпечення правового захисту та гуманітарної підтримки реалізовувалося паралельно лише на початку 1990-х років у момент напруженості у Хорватії та Боснії і Герцеговині. А вже у Косово в 1999 році та Македонії в 2001 році локальні недержавні організації виконували переважно лише правову діяльність. Реалізацію гуманітарного компонента здійснювали міжнародні гуманітарні організації та громадські об'єднання потерпілих в республіках колишньої Югославії.

Соціальна дійсність таких громадських структур передбачала:

- надання допомоги (в тому числі й інформаційної) потерпілими від збройних конфліктів;
- робота волонтерів у зруйнованих районах;
- встановлення контакту з постраждалими у результаті воєнного конфлікту не тільки в межах країн Балканського регіону, а й в міжнародному масштабі [68].

Надання допомоги потерпілим здійснювалось у партнерстві з міжнародними гуманітарними організаціями. Співробітники даних організацій підкреслювали необхідність забезпечення населення передусім продовольством, ліками та теплими речами. Важливою частиною було отримання гуманітарної допомоги від різних міжнародних організацій, таких як: «Європейський фонд»; «Всесвітня організація охорони здоров'я»; «Всесвітня програма харчування»; «Управління високопрофільних осіб» та «Міжнародний комітет Червоного Хреста» [61;68;73].

Локальні громадські та міжнародні організації здійснювали однаковий розподіл міжнародної підтримки, її транспортування до пункту біженців та внутрішньо-переміщених осіб, а також до найвіддаленіших територій колишньої Югославії. Громадські організації брали також участь у створенні гуманітарних та продовольчих складів [81].

Громадські організації залучали до співпраці волонтерів, зокрема щодо відбудови інфраструктури, підготовки топливних ресурсів, надання

психологічної підтримки, формування клубів для дітей, забезпечення підтримки мешканців у зонах конфліктів та віддалених територіях колишньої Югославії. Ключовою метою також було гарантування емоційної та психологічної допомоги постраждалим та переміщеним особам, допомога в облаштуванні до нових умов, із залученням провідних міжнародних експертів, соціальних працівників, звичайних громадян, психологів, психіатрів та експертів в інших галузях.

Важливим аспектом співпраці громадських організацій стало встановлення контакту постраждалих та переміщених осіб із родичами або знайомими, як в межах країни, так і закордоном. Такі зустрічі найбільше проводилися в Австрії, Угорщині та Німеччині, це пояснюється тим, що біженці шукали притулок саме в цих країнах. Організаціями, які влаштовували такі заходи, переважно були: «Форум громадян Тулузи»; «Центр антивоєнної дії»; «Антивоєнна кампанія Хорватії» та «Центр миру, ненасильства та прав людини». Така ідея відіграла ключову роль об'єднанні родин та була основою для формування нових ідей, які стосувалися повернення переселенців як одного з елементів повоєнної відбудови [59].

Під час посткризового періоду громадянські організації продовжували свою діяльність, але трохи видозмінивши її напрям. Громадські об'єднання сфокусували увагу на подоланні наслідків збройних конфліктів, формуванні наглядного уряду для недопущення повторних дій. У цей момент гуманітарна складова залишалася основним напрямком і була спрямована на надання допомоги найбільш постраждалим регіонам колишньої Югославії.

У цей момент під патронатом громадянських організацій було створено волонтерські рухи, серед яких: «Я волонтер – Хорватія», «Допомога студентам – Косово», «Молоді дослідники Сербії». Такі волонтерські центри мали різне спрямування, наприклад в Боснії і Герцеговині, Хорватії та Сербії волонтерські організації приділяли більше уваги наданню гуманітарної допомоги, а волонтерські центри в Македонії та Косово основною метою ставили ідеологію ненасильництва, сприяли забезпеченню міжгромадській комунікації та наданню

допомоги у освітніх та наукових програмах, але спільна мета в них залишалася однакою – створити багатокультурне суспільство на основі взаєморозуміння, взаємоповаги та миру [68].

У момент завершення збройних конфліктів на території колишньої Югославії, правова активність громадських організацій набула іншого характеру, зумовленого певними чинниками:

- миротворчі операції, які були проведені ООН та НАТО не привели до скорочення рівня міжетнічного конфлікту серед суспільства колишньої Югославії та не зумовили припинення збройного конфлікту;

- результат вчинених дій у момент збройного конфлікту вимагав детального контролю та аналізу не тільки на локальному, а також на міжнародному рівнях;

- у момент післяконфліктного періоду важливою залишалася потреба у презентації та просвітленні громадянського суспільства щодо порушень прав людини, розвитку культури взаєморозуміння та взаємоповаги у соціумі і головне те, що всі сторони конфлікту будуть нести відповідальність однаково за скоєні дії [81].

Новий підхід у діяльності громадських організацій характеризувався «подоланням минулого», діяв на усіх теренах колишньої республіки, мав різноманітний характер та був визначений як урядова стратегія у вирішенні порушень прав людини. Допомога лідерів колишніх республік була вкрай важливою для забезпечення захисникам прав людини доступу до архівних документів щодо скоєних правопорушень. Проте «подолання минулого» не було основним питанням у стратегії державного керівництва у повоєнний період, через це даний підхід був актуальний для місцевих неурядових громадських організацій [84].

Даний проєкт реалізували три центри:

- «Центр гуманітарного права», який базувався в м. Белград, Сербія;
- «Дослідницький та документаційний центр», що функціонував на територіях Боснії і Герцеговини у м. Сараєво;

– «Центр подолання минулого», який знаходився на території Хорватії у м. Загреб [84].

Суттєва допомога даним центрам була отримана від багатьох громадських об'єднань і союзу постраждалих і переміщених осіб.

Громадські організації поділяли стратегію «подолання минулого» на декілька сфер функціонування:

– освітньо-громадський прояв мав на меті створення у суспільствах рівня досвідченості громадян;

– науково-дослідницький прояв передбачав дослідження та аналіз скоєних протиправних дій та документально підтвердженої інформації;

– в рамках правозахисного курсу велося спостереження за судовими процесами щодо військових злочинів у місцевому судоустрої, а також була забезпечена юридична підтримка потерпілим.

– політичний прояв мав на меті забезпечити комунікацію з владними структурами щодо допомоги постраждалим внаслідок збройних конфліктів [84].

Освітньо-громадське спрямування стало ключовим для громадських організацій, і спиралося у своїй реалізації на «мирний активізм». Зокрема для вивчення було запроваджено спеціальний курс «мирного виховання» у момент збройних конфліктів. Була розроблена стратегія по створенню літніх шкіл для школярів та окремих спеціалізованих курсів для здобувачів вищої освіти, де за основу взято формування та подальший розвиток громадянського суспільства.

У рамках політичної комунікації діяльність локальних громадських організацій була спрямована на взаємодію з державними структурами щодо виплати та компенсацій постраждалим за втрачені ресурси та майно під час військових злочинів.

На місцевому та міжнародному рівнях громадські організації співпрацювали із міжнародними установами: «Лікарями без кордонів», «Лікарями за права людини» та «Міжнародним Червоним Хрестом» [63].

Отже, громадські організації під час Балканської кризи реалізували достатньо вдалу стратегію щодо розв'язання наслідків воєнних злочинів у момент усіх стадій конфлікту, реалізували програми «активної миротворчості» та «перемоги над минулим», які були притаманні не тільки у період розгортання та ведення конфлікту, а також і в момент повоєнного періоду.

Внаслідок цих процесів була реалізована гуманітарна та правова допомога, а також дослідницько-наукова діяльність, формувалась спільна комунікація із представниками урядів держав, а також створювалась нова політика, спрямована на реалізацію мирних ініціатив. Діяльність громадських об'єднань продемонструвала унікальну стратегію залучення громадян до повоєнного відновлення держави, що характеризується комплексності у підході прийняття рішень.

2.2 Співпраця громадських об'єднань Боснії та Герцеговини у 1992-1995 рр. з міжнародними організаціями як інструмент відбудови країни

Боснійський конфлікт був розпочатий на міжетнічному рівні у момент відокремлення Хорватії, Македонії та Словенії від Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії і був доволі тривалим з березня 1991 р. до грудня 1995 року. На міжнародному рівні багато експертів вважають, що цей конфлікт був другим за станом руйнації після Другої світової війни.

Напередодні міжетнічного конфлікту на території Боснії і Герцеговини провідна частка населення складалась з 44% боснійців; 31% сербів; 17% хорватів та 8% представників інших етнічних меншин. Не дивлячись на серйозний відсотковий показник населення, серби не були залучені до участі у референдумах та інших заходах, що й спричинило міжетнічний конфлікт [53, 339с.]. (Додаток В)

На початку війни громадянське суспільство в Боснії і Герцеговині фактично було занурене у хвилю націоналістичних та політичних конфліктів. Деякі громадські організації намагалися не дати конфліктам розширюватись,

через що виступали за міжетнічний мир та протидію насильства, щоб зберегти гармонію. Але їх намір не зазнав ефективності, оскільки у той момент суспільство було вороже налаштоване щодо реалізації етнічної політики на державному рівні, і питання подальшого вирішення конфлікту шляхом переговорів не набуло актуальності [80].

Навіть така державна політика не припинила повноцінну діяльність громадянських об'єднань та угруповань. 1990-х років було засновано різноманітні громадянські організації, які працювали над реалізацією однієї із важливіших на той момент ідей – досягнення миру та гармонії, припинення міжетнічної ворожнечі та насильства. Однією з таких відомих організацій став «Форум жінок», метою діяльності якого було об'єднання різних представників етнічних груп для співпраці над врегулюванням конфліктів. У воєнний період «Форум жінок» активно працював над питанням гуманітарної допомоги, психологічної підтримки постраждалих груп населення (серед яких були діти та жінки) та організації медичної допомоги. Дана організація зосередила свою увагу на проблемах жінок, які зазнали знущань та насильства у момент конфлікту. Під час активних бойових дій, «Форум жінок» активно працював безпосередньо на небезпечних територіях, для того щоб евакуювати з зони бойових дій населення (зокрема дітей, жінок і літніх людей) та надавати їм притулок і підтримку у вигляді матеріальної та фінансової підтримки [89].

На момент розгортання збройного конфлікту громадянське суспільство в Боснії і Герцеговині не мало підтримки на державному рівні, тому не змогло запобігти збройному протистоянню. Проте деякі групи не зупинили свою діяльність щодо збереження миру та міжетнічної гармонії, тому їх діяльність була обмежена під час збройного протистояння.

Громадянські організації, зазнавши скептичного відношення влади до їх пропозиції з приводу врегулювання конфлікту, вирішують співпрацювати на міжнародному рівні, знаходять підтримку серед міжнародних урядових та неурядових організацій [3].

Активна співпраця з Європейським Союзом була спрямована на реалізацію проєктів у сферах гуманітарної допомоги, економічного розвитку та демократизації, зміцнення правової системи, серед яких було виокремлено ряд певних аспектів:

- надання фінансової підтримки громадським організаціям Боснії і Герцеговині у реалізації проєктів у сфері охорони здоров'я, інфраструктури, освіти;

- підтримка у проведенні демократичних реформ в країні, зокрема реформування правової та виборчої системи, боротьба з корупцією у владі та демократизація суспільства;

- фінансування ініціатив громадських організацій у сфері зміцнення демократії та прав людини;

- спільний моніторинг щодо ефективного та раціонального використання наданих уряду держави коштів і ресурсів [35].

Співпраця з такими міжнародними урядовими організаціями як Європейський Союз мала сприяти зміцненню демократії в країні економічному розвитку та підвищенню рівня якості життя громадян. Серед громадських об'єднань, які реалізовували співробітництво з Європейським Союзом, були:

- молодіжні громадські організації, діяльність яких спрямована на залучення молоді до процесу мирного врегулювання конфлікту, розбудови активного громадянського суспільства та зміцнення демократичних інститутів;

- громадські правозахисні організації, які займалися моніторингом та документуванням порушень прав людини і виконували функцію юридичної допомоги постраждалим та переселенцям;

- громадянські медіа, що забезпечували об'єктивний та незалежний інформаційний супровід про перебіг конфлікту та його наслідки [76].

На момент зародження громадських організацій, вони виконували лише одну функцію, яка була спрямована на допомогу постраждалим від війни, і була зумовлена такими об'єктивними факторами:

- брак фінансування та ресурсів для реалізації проєктів;
- політичний тиск обмеження з боку урядових структур;
- розбіжність у політичних поглядах;
- недостатня зацікавленість місцевого населення у роботі з організаціями такого спрямування [43].

Але поступово громадські організації розширили свою діяльність. Вони розробили власну концепцію залучення якомога більшого відсотка населення до спільної діяльності у відновленні країни. Під егідою впливових міжнародних організацій, таких як Європейський Союз, було прийнято рішення про підтримку підприємницької діяльності шляхом мікрокредитування. Деякі громадські організації сприяли розвитку мікропідприємництва, вони надавали мікрокредити, навчали управлінням бізнесом та надавали технічну підтримку для формування нових підприємств [72].

Окремою ініціативою громадянських організацій було сприяння відновленню інфраструктури, включаючи: будівництво доріг, мостів, медичних та навчальних закладів, що були пошкоджені або зруйновані внаслідок військових дій.

Для залучення населення до активного відновлення країни, було прийнято рішення про створення робочих місць, шляхом підтримки соціальних підприємств, розвитку малого та середнього бізнесу.

Увага також приділялась розвитку сільського господарства, завдяки спільній співпраці з міжнародними організаціями було сформовано територіальні центри, що надавали сільськогосподарську техніку, насіння, а також проводили тренінги і консультації провідних фахівців галузі.

Проєкти, які були розроблені громадськими організаціями, по відновленню Боснії і Герцеговини фінансувалися за рахунок:

- коштів, які були зібраних під час проведення донорських засідань або конференцій;

– допомоги у вигляді фінансової або матеріальної підтримки на міжнародному рівні, шляхом укладання договорів між громадськими організаціями;

– пожертвувань, що були надані благодійними фондами та релігійними організаціями [77].

З метою вивчення впливу громадських організацій на суспільство в цілому та прийняття політичних рішень на території Боснії і Герцеговини зокрема, нами було проведено медіамоніторинг зарубіжних інформаційних агентств.

Медіамоніторинг продемонстрував такі результати: лише у двох зарубіжних інформаційних агентствах, які здійснювали свою діяльність на території Боснії та Герцеговини, у період 1992-1995 рр. зустрічається інформація про діяльність громадських організацій і в дуже малій кількості: BBC News – 4 повідомлення, HPN – 5.

Такі дані демонструють, що загальний статус громадських організацій у момент міжетнічного конфлікту в цілому знаходиться на досить низькому рівні.

У своїх повідомленнях BBC News підходить до аналізу дій громадських організацій, акцентуючи увагу на позитивних і негативних чинниках (політика щодо міжетнічного питання; гуманітарна і психологічна допомога; налагодження спільних інтересів та вирішення безпеково-політичних питань між урядом країни та міжнародним суспільством; питань економічного розвитку та критика урядів Югославії і окремих республік, які входили до складу Югославії та зовнішньо-політичні дії на міжнародній арені) [51].

HPN акцентує увагу на внутрішньо-політичному становищі (питання щодо контакту з урядом країни; економічні, етнічні, громадські, охоронно-безпекові питання; критика політики у сфері етнічного питання та аналіз певних подій, що спричинили збройний конфлікт; аналіз ефективного аспекта у співпраці з громадськими організаціями) [60].

BBC News із 4 новин виокремлює 1 позитивну новину. До позитивних новин, вони відносять участь громадських організацій у міжнародних

конференціях та самітах; піднесення вирішення питання міжетнічного врегулювання та питання безпеки. Негативні новини – насамперед це критика позицій Югославії та республік, щодо внутрішніх та зовнішніх справ.

HPN із 5 новин виокремлює 2 позитивні новини. До позитивних новин відносять також участь громадських організацій у міжнародних конференціях та самітах; політика щодо міжетнічного питання; налагодження спільних інтересів та безпеково-політичних питань. До негативних новин відносять питання високої корумпованості в країні, безпекові та міжетнічні питання. (Додаток Г)

Як бачимо, на території Боснії і Герцеговини громадянське суспільство виступило важливим актором у здійсненні гуманітарної допомоги, відновленні інфраструктури і підтримці процесу мирного зближення та національного примирення.

Головним фактором його діяльності стала співпраця з міжнародними організаціями.

Громадські організації, які діяли на території Боснії і Герцеговини, мали ініціативу та зацікавленість у нормалізації ситуації та відновленні країни. Ідеї, які були розроблені, намагалися реалізовуватися не тільки на місцевому, але й на державному рівні. Однак через складну соціальну і політичну ситуацію, функціонування громадських організацій залишається не на найвищому рівні, про що зазначають міжнародні експерти, окреслюючи такі проблеми, які є загальними для цієї держави – це корупція та етнічні розбіжності [59].

Для повоєнного відновлення країни міжнародна підтримка діяльності громадських організацій Боснії та Герцеговини була не завжди повноцінною, адже уряди, які надавали допомогу, не були впевнені, що вся фінансова підтримка буде реалізована саме в ті проекти, які пропонували громадські організації.

Проте діяльність громадських угруповань на місцевому рівні продемонструвала неймовірну стійкість, креативність та спроможність із урядом держави, сприяли поверненню переселенців, та наданню підтримки

цивільному населенню; орієнтувалися на певні категорії населення, зокрема діяльність громадського об'єднання «Форум жінок», що передбачало дивергенцію цих структур.

РОЗДІЛ III.

УЧАСТЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

3.1. Залучення міжнародних урядових та неурядових організацій у повоєнному відновленні України

Співпраця міжнародних урядових та неурядових організацій у процесі післявоєнної відбудови має значний вплив та грає ключову роль у відновленні соціально-економічного та політичного благополуччя після конфліктів, воєн та кризових ситуацій. Такі організації зазвичай залучаються для забезпечення координації зусиль у різних аспектах відновлення, включаючи людські ресурси, фінансову та експертну підтримку, медичну допомогу, освіту, економічний та промисловий розвиток, гуманітарну допомогу та вплив на проведення правових реформ і соціального розвитку країни [69].

Вплив міжнародних установ на відновлення країни після війни може мати значний і важливий характер для успішного відновлення. Міжнародні урядові та неурядові організації повинні мати конкретну зафіксовану мету, за якою вони будуть реалізовувати цей напрям діяльності [52].

Проектна діяльність міжнародних державних та недержавних організацій спрямована на підтримку взаємин з громадськістю, шляхом спільного розвитку та підтримки потенціалу через партнерські відносини [23].

Для успішного відновлення Україні необхідно розробити стратегію залучення громадянського суспільства. Ця державна стратегія має базуватися на партнерській взаємодії з міжнародними організаціями та громадським суспільством, спільною метою яких є досягнення максимально ефективного відновлення країни. Модель повоєнного відновлення має враховувати національні особливості та умови реалізації у воєнний період. Такий підхід дозволить забезпечити координацію зусиль та ресурсів з відновлення країни,

враховуючи інтереси та потреби різних сторін, що беруть участь у цьому процесі.

На державному рівні розроблено програму повоєнного відновлення України органами виконавчої влади – «Відбудова зруйнованого». Стратегія відновлення країни спрямована на реалізацію за такими напрямками:

- Житло: надання постраждалим та ВПО тимчасових або постійних місць проживання.

- Енергетика: відбудова системи розподілу та генерації у вигляді пасивного захисту об'єктів критичної інфраструктури; впровадження елементів інтеграції української енергосистеми до Європейського стандарту; гарантування потреб держави у вигляді видобутку природного газу та його зберігання.

- Гуманітарне розмінування: формування на міжнародному рівні коаліції з безпеки та розмінування навколишнього середовища держави, оскільки Україна є лідером по забрудненню вибухово-небезпечних предметів.

- Безпека: нарощення оборонно-промислового потенціалу у вигляді боєприпасів, техніки та зброї із залученням приватного бізнесу; досягнення забезпечення 70% безпечних зон у школах, лікарнях, публічних закладах та цивільних будинках у вигляді укриттів для цивільного населення.

- Відновлення економіки: підтримка малого та середнього бізнесу як основи для зростання економічного розвитку країни, використовуючи програму «Робота» та застосовуючи кредитні схеми у вигляді «5–7–9»; підтримка вітчизняного виробництва шляхом програм «Оселя» та «Відновлення» [5].

Уряд країни створив організаційну інфраструктуру для виконання поставлених цілей у сфері відновлення країни: сформована посада профільного Віце-прем'єр-міністра; створено Державне агентство відновлення; Фонд ліквідації наслідків збройної агресії; реалізація багатосторонньої координаційної програми донорів для держави, де основною ціллю є мобілізація ресурсів від партнерів. На сьогоднішній день, основною метою

уряду є у короткі терміни поновити критично необхідні об'єкти та забезпечити населення базовими життєвими стандартами.

У 2024 році швидке та ефективне відновлення держави Урядом України оцінюється у 15 млрд доларів за умовою завершення та започаткування нових проєктів по відбудові держави.

Елементами фінансування проєктів з відбудови передбачають використання локальних фінансових ресурсів (71%), спонсорської допомоги міжнародних організацій (54%), залучення коштів благодійних фондів, в тому числі й міжнародних (37%) ; коштів Державного фонду регіонального розвитку (15%) [85].

26 січня 2023 року була започаткована Міжвідомча координаційна платформа донорів для підтримки процесу відновлення, відбудови та реконструкції України. Ця платформа дозволяє забезпечити тісну взаємодію міжнародних донорів й фінансових організацій і гарантує надання допомоги у послідовний, прозорий та підзвітний спосіб. Її метою є забезпечення поглибленої координації між усіма ключовими гравцями, які надають фінансову підтримку. Вона об'єднує високопосадовців з України, ЄС та країн «Групи семи», які є постійними членами. З лютого 2024 року Платформа розширилась до чотирьох додаткових членів, а саме: Республіки Корея, Нідерландів, Норвегії та Швеції. Крім того, Данія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Іспанія, Бельгія та Фінляндія, а також Швейцарія мають статус спостерігачів. Міжнародні фінансові установи та організації, а саме Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Банк розвитку Ради Європи, Міжнародна фінансова корпорація та Організація економічного співробітництва та розвитку також беруть участь у роботі Платформи.

Від початку агресивної війни з боку Росії, ЄС, держави-члени та європейські фінансові установи, керуючись підходом «Команда Європи», виділили 98,5 мільярдів євро у вигляді фінансової, гуманітарної, екстреної, бюджетної та військової підтримки:

-49,4 мільярдів євро на підтримку загальної економічної, соціальної та фінансової стійкості держави;

-32 мільярди євро у вигляді військової допомоги;

-до 17 мільярдів євро надано державам-членам ЄС на покриття потреб людей, що рятуються від війни.

До того ж, ЄС у рамках Східного партнерства й Енергетичного співтовариства просуває реформи у сфері екології, а також двосторонню екологічну відбудову й модернізацію України

У рамках відновлення України реалізують свою діяльність такі громадські організації: Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання»; Фонд «Східна Європа»; Міжнародний фонд «Відродження»; Міжнародний Благодійний фонд «ПАРЕА».

Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання» – українська громадська організація, діяльність якої спрямована на розвиток громадянського суспільства та розбудову демократії в Україні. Дана організація виступає гарнтодавцем для реалізації суспільно-корисних ініціатив по всій території України [13;17]. У воєнний період дана неурядова організація акцентує увагу на таких сферах:

– розвиток національної самобутності у вигляді освіти та культури; проведення масових заходів для зацікавлення молоді у спільній співпраці

– реабілітація постраждалих та внутрішньопереміщених осіб; медична, освітня та гуманітарна допомога;

– розвиток демокративізму: надання вільного доступу до інформації та участі у розгляді рішень;

– допомога громадянському суспільству у розвитку волонтерської діяльності та незалежних громадських засобів масової інформації [13;17].

Неурядова організація ІСАР «Єднання» реалізує близько 200 проєктів, зокрема:

– стратегічно важливий проєкт у співпраці з Міністерством у справах ветеранів України «Паспорт громади, доступної для ветеранів війни». Проєкт передбачає створення умов для реалізації ветеранських політик в громадах через єдині підходи, чіткі та зрозумілі для ветеранів і ветеранок, членів їх родин та сімей загиблих Захисників і Захисниць та прості для впровадження на місцях. Співпраця органів центральної виконавчої влади, місцевого самоврядування та територіальних громад щодо створення усіх належних умов для повернення у цивільне життя військових відповідно до їх потреб та можливостей [13].

– Проєкт «Доступ до правосуддя», який реалізується за сприяння Програми розвитку ООН в Україні з квітня 2024 р. Його мета спрямована на поліпшення доступу громадян до правосуддя, включаючи правову допомогу в контексті її розвитку та розширення інформації про шляхи її отримання на території України в умовах війни. У проєкті беруть участь: ГО «Український інститут антикризового менеджменту», ГО «Асоціація громадських радників України», БО «Черрі-Т», ГО «Luchida Delta», ГО «Сумська міська спілка правників», ГО «Охтирщина правова», «Благодійний фонд «Соціальне Місто», «Благодійний фонд «Карітас Чернігів», ГО «Асоціація правознавців Чернігова», ГО «Чернігівський громадський комітет захисту прав людини». Проєкт реалізується у Донецькій, Одеській, Сумській, Харківській, Чернігівській областях та м. Києві [13].

– Грантовий конкурс «Толока ідей» за сприяння Програми розвитку ООН в Україні. У межах конкурсу надано підтримку 17 громадським проєктам Дніпропетровської, Закарпатської, Запорізької, Полтавської, Сумської, Харківської та Чернігівської областей. Ці проєкти спрямовані на: соціальну згуртованість жителів м Синельникове Дніпропетровської обл., особливо людей поважного віку, ВПО, дітей зі складними життєвими обставинами, створення безбар'єрного центру для вивчення та вдосконалення англійської мови; створення центру з надання домедичної та психологічної допомоги для молоді у м. Жовті Води Дніпропетровської обл. у рамках посилення безпекової

спроможності громади; створення інклюзивно-інтеграційного безпечного дитячого відкритого простору у м. Ужгород; проведення соціальних майстерень для осіб з інвалідністю, забезпечуючи їх інтеграцію в Ужгородську територіальну громаду та самореалізацію; реалізація психологічного проєкту підтримки волонтерів «ДОНАТ СОБІ», що спрямований на емоційне відновлення волонтерів, учасників громадських організацій, активістів, які допомагаючи іншим, не встигають турбуватись про себе; функціонування центру розвитку дітей «Теплі обійми» у Полтавській обл., де проводяться заняття з підготовки до школи для дітей дошкільного віку, а також психологічні тренінги та консультацій для батьків та дітей; соціально-екологічний проєкт «Творча майстерня «Ремісник» у м. Глухів, Сумської обл, що передбачає проведення майстер-класів з народного мистецтва, праці з деревом та текстилем для школярів і їх батьків; створення «Ідея-клубу» для посилення соціальної згуртованості на території Коропської селищної територіальної громади Чернігівської обл. з метою забезпечення потреб молоді, ВПО та соціально вразливих груп громади [13].

– Надано гранти на проведення 16 наукових досліджень у рамках вивчення діяльності громадянського суспільства в Україні під час війни, зокрема: нормативно-правове регулювання волонтерства та благодійної допомоги; історія формування та трансформації найбільших фондів допомоги армії в Україні у 2022-23 роках; вивчення проявів і механізмів спротиву громадянського суспільства у містах та селах, що опинилися в російській окупації; стійкість сільських територіальних громад під час окупації та після неї; залученості жінок з інвалідністю та матерів дітей з інвалідністю до ініціатив громадянського суспільства; громадська активність та ініціативи внутрішньо переміщених осіб; популярні та ефективні методи співпраці зовнішньополітичних аналітичних і дослідницьких центрів з державними інституціями; діяльність неурядових аналітичних центрів України в умовах широкомасштабної війни та ін. [13].

Фонд «Східна Європа» – міжнародна благодійна організація, створена в Україні у 2008 р.[40]. На сьогодні діяльність даної неурядової організації спрямована на підтримку та допомогу організаціям громадянського суспільства в умовах війни: надання робочих місць для ВПО та громадян, які постраждали внаслідок війни; фінансової підтримки представникам засобів масової інформації, які є учасниками громадських організацій для подальшої їхньої діяльності; формування платформи для підтримки та тренінгів організацій громадянського суспільства у онлайн та офлайн режимах [29]. Фонд «Східна Європа» реалізує такі проекти:

1. Гуманітарного спрямування:

– 2022 р. – реалізовано мультидонорську програму «Шелтер», у межах якої за підтримки партнерських організацій було передано понад 275 тонн гуманітарної допомоги у 20 областей України, облаштовано 50 прихистків для внутрішньо переміщених осіб та охоплено допомогою понад 65 000 громадян держави.

– 2023 р. – програма «Разом ми – Шелтер», у межах якої надано 26 грантів місцевим організаціям Київщини, Харківщини, Дніпропетровщини, Львівщини та Херсонщини. Кошти були спрямовані на ремонт та облаштування прихистків для ВПО, а також на задоволення потреб постраждалого населення у непродовольчих товарах. Усього в межах ініціативи допомогу отримали понад 11 тисяч громадян.

– травень 2024 року розпочато нову програму «Разом заради підтримки», яка реалізується за фінансування Гуманітарного фонду для України. Емблемою програми є поєднання орнаментів трьох цільових регіонів програми – Харківського, Херсонського та Чернігівського. Програма реалізується у співпраці з чотирма українськими неурядовими організаціями, залученість місцевих громадських організацій дозволяє охопити важкодоступні території прифронтових громад і забезпечує інформування про потреби мешканців. Серед головних цілей програми: розповсюдження наборів допомоги вразливим категоріям ВПО, репатріантам та іншим постраждалим від війни людям

Харківщини та Херсонщин; облаштування укриттів у навчальних закладах Чернігівщини, де безпекова ситуація дозволяє проводити освітній процес у режимі офлайн, усього планується облаштувати 55 укриттів; зміцнення спроможностей партнерських органів громадського суспільства для підвищення якості гуманітарної допомоги, яку вони надають людям, кожна з таких організацій отримає до 40 годин наставництва у таких сферах, як юридичний супровід, комунікації, бухгалтерський облік та оподаткування, управління проєктами, підзвітність перед постраждалим населенням, соціально-емційне навчання та запобігання вигоранню тощо. У межах програми розроблено навчальний курс «Зрозуміло!» про врахування потреб людей з інвалідністю при наданні гуманітарної допомоги. Програма планує охопити понад 42 тис. безпосередніх одержувачів допомоги, з яких понад 50% – діти, і триватиме від травня 2024 року по березень 2025 року [40].

2. Цифровий розвиток. Проєкт «Підтримка цифрової трансформації» (DTA) – це п'ятирічна програма із бюджетом у 150 мільйонів дол, спрямована на розширення цифрових можливостей України. Проєкт фінансується Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) та Програмою допомоги з міжнародного розвитку від уряду Великої Британії (UK Dev). Проєкт має на меті підтримку цифрової трансформації України для досягнення трьох основних цілей:

- економічного відновлення,
- прозорості відбудови;
- демократичного урядування під час війни та після її завершення.

Разом ці цілі спрямовані на створення інклюзивної, прозорої та ефективної цифрової екосистеми, стимулювання економічного зростання, удосконалення адміністративної ефективності та розвитку відносин між громадянами та Урядом в Україні. Проєкт допоможе спростити та зацифрувати процеси, пов'язані з експортною діяльністю, підтримувати розвиток малого та середнього бізнесу та створити сприятливе бізнес-середовище в Україні. Для забезпечення прозорості відбудови під час війни та у повоєнний період DTA

надаватиме підтримку в реалізації ініціатив для цифрового управління відновленням та відбудовою. Проєкт також зміцнюватиме екосистему електронних закупівель, щоб посилити нагляд за використанням коштів та сприяти доброчесності та підзвітності. Проєкт ДТА виконується досвідченим консорціумом на чолі з Фондом Євразія, до складу якого належать: Фонд Східна Європа, Офіс ефективного регулювання BRDO, Інститут аналітики та адвокації, Київська школа економіки, Open Contracting Partnership, SocialBoost, Трансперенсі Інтернешнл Україна та Women in Digital Transformation. Для досягнення результатів ДТА співпрацюватиме з Міністерством цифрової трансформації, Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури та Міністерством економіки, а також із бізнесом, технологічними компаніями, місцевою владою, громадськими організаціями, освітніми інституціями та громадянами України [30].

3. Енергоефективні проєкти, що спрямовані на посилення енергоефективності України, шляхом поширення кращих практик енергоефективності через впровадження рішень на державному та бізнес-рівнях. Зокрема, проєкт «Power Up!», що передбачає впровадження заходів з енергоефективності у трьох адміністративних будівлях в м. Києві та на 10 підприємствах у Сумській, Харківській та Чернігівській областях [40].

4. Державне управління. Програма «Відновлення і стійкість» реалізується коштом Федерального уряду Німеччини за підтримки Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit GmbH. Мета програми – допомогти обласним державним адміністраціям, муніципалітетам та агенціям регіонального розвитку набути й вдосконалити знання і навички їхніх спеціалістів, необхідних для розроблення стратегій регіонального / місцевого розвитку під час війни, зокрема у сфері управління проєктами. Програма передбачає охопити близько 40 осіб із Запорізької, Херсонської, Дніпропетровської, Чернівецької та Закарпатської областей. [30].

5. Протидія наслідкам війни:

– Проєкт «Фенікс» реалізується за фінансової підтримки Європейського Союзу. Завданнями проєкту є: реагувати на виклики, з якими стикаються місцеві органи громадського суспільства у роботі з потребами нових жителів територіальних громад, та їхній комунікації з місцевою владою; покращувати стійкість громад, які приймають ВПО та переселених підприємців; розвивати організаційну спроможність громадських організацій та покращувати їхню ефективність через рішення civic tech; надати можливості для навчання та підвищення кваліфікації ОГС та ВПО через нові онлайн-курси на платформі «Зрозуміло!» та гранти для інституційного розвитку.

– Програма «Стійкість» за підтримки громадських організацій на чолі з ERIM (Equal Rights and Independent Media – Рівні права та незалежні медіа, Франція) у партнерстві з Фундацією домів з прав людини, Домом прав людини – Тбілісі, Чорноморським фондом регіонального співробітництва та коштом Європейського Союзу. На меті програми допомога організаціям громадянського суспільства, окремим активістам та медіа України, що постраждали від війни. Географія охоплює переважно центральні регіони України, що стали прихистком для багатьох вимушено переміщених осіб та організацій. Основні напрямки діяльності: підтримка для представників ОГС та ЗМІ, а також членів їхніх сімей під час релокації з регіонів, охоплених бойовими діями, а також забезпечення життєдіяльності на новому місці; надання грантів для представників ЗМІ, що мають статус громадських організацій, для забезпечення їхньої роботи; підтримка організацій, що створюють коворкінги та простори для роботи вимушено переміщених представників громадських організацій та ЗМІ [30].

6. Безпека:

– Програма «Безпечна школа» – підтримка освітньої системи в Україні, шляхом оснащення базових укриттів основним обладнанням у школах для забезпечення комфортних та належних умов для безперервного перебування дітей, працівників школи та інших членів громади. Програма реалізується у двох напрямках: безпека (забезпечення фізичної безпеки дітей, вчителів та

членів громади у відібраних навчальних закладах шляхом оснащення та ремонту укриттів відповідно до вимог ДСНС) та психологічна підтримка (надання психологічної підтримки дітям, які перебувають у укриттях, шляхом забезпечення вчителів спеціалізованими психологічними та методологічними інструментами).

– Програма цивільного захисту. Ціль програми – підвищити обізнаність населення про дії самозахисту під час та після виникнення радіологічної, хімічної, біологічної та ядерної загрози. Разом із Державною службою України з надзвичайних ситуацій та Міністерством охорони здоров'я України (МОЗ) реалізовано низку активностей щодо поширення інформації про РХБЯ-загрози та правила поведінки під час та після виникнення цих небезпек. У межах програми представлено інформаційно-просвітницьку кампанію, яка спрямована на доросле населення України та включає: серію телевізійних гостьових студій та сюжетів за участі експертів ДСНС/МОЗ, які пояснюють правила поведінки у випадку РХБЯ-загрози; розміщення в рейтингових телепрограмах графічних інформаційних банерів; навчальні відеоролики; роз'яснювальні матеріали в онлайн-медіа; зовнішню соціальну рекламу [30].

Міжнародний фонд «Відродження». Одна з найбільших українських благодійних фондів, що з 1990-го року розбудовує в Україні відкрите суспільство. Свою роль фонд вбачає у тому, щоб допомогти Україні утвердитися як стійкій демократії на засадах верховенства права, уможливити правосуддя та притягнення до відповідальності за воєнні злочини, скоєні російською федерацією в Україні та за її межами, забезпечити зміцнення світового порядку, заснованого на правилах, і дати потужну відсіч глобальним силам авторитаризму.

У своїй діяльності Фонд поєднує можливості українського громадянського суспільства та широкі зв'язки, ресурси та потенціал Фондацій Відкритого Суспільства (Open Society Foundations) як глобальної мережі.

Діяльність Фонду на 2024 рік окреслює такі напрямки: підтримка стійкості демократії в Україні; просування правосуддя та відповідальності за злочини війни; сприяння людиноцентричному відновленню, підтримка ветеранів війни та

переміщених осіб; підтримка вступу України до ЄС; посилення глобальної присутності України [34].

У 2023 році фонд «Відродження» започаткував спільно з Європейським Союзом проєкт «Європейське Відродження України: ініціатива громадянського суспільства для стійкості та відновлення», мета якого полягає у:

- зміцненні ролі, потенціалу та участі громадянського суспільства у сприянні наближення України до ЄС та підтримки проведення необхідних реформ, надання зворотного зв'язку та політичних консультацій у контексті переговорів між ЄС та Україною, а також обговорення спільних проблем із національними та міжнародні зацікавлені сторони;

- підтримка громадських ініціатив, щоб вони могли внести суттєвий внесок у розумну та активну відбудову та післявоєнне відновлення України, приділяючи особливу увагу підзвітності щодо того, наскільки інклюзивною, стратегічною та ефективною є допомога у відбудові використовується на національному та громадському рівнях [34].

Міжнародний благодійний фонд «ПАРЕА» – незалежна міжнародна організація, яка займається реалізацією благодійних проєктів як в Україні, так і закордоном, підтримуючи європейський досвід та міжнародні стандарти.

Основними напрямками своєї роботи у повоєнному відновленні України неурядова організація вбачає:

- економічне відновлення: інвестування у відновлення та розвиток інфраструктури, стимулювання економічного зростання через підтримку малого і середнього бізнесу та залучення іноземних інвестицій;

- соціальна стійкість: підтримка ініціатив, які спрямовані на покращення умов життя населення, реалізація програм з соціального забезпечення, освіти і охорони здоров'я;

- інституційна підтримка: надання допомоги у зміцненні державних інституцій і розвитку правової системи, що сприятимуть кращому управлінню та прозорості;

– екологічна безпека: реалізація екологічних проєктів, щодо відновлення навколишнього середовища, постраждалого в наслідок війни;

– інноваційний та технологічний розвиток: підтримка різноманітних інноваційних проєктів та технологічних стартапів, що сприятимуть відбудові та модернізації країни [20].

Міжнародний благодійний фонд «ПАРЕА» акцентує свою діяльність на співпрацю з громадянським суспільством, за для підтримки та спроможності громад і забезпечення їх участі у процесах відбудови держави; підтримки у впровадженні необхідних реформ, спрямованих на покращення державного управління, боротьбу з корупцією та забезпеченням прав людини; залучення громадянського суспільства до процесу прийняття рішень, сприяючи розвитку демократії та громадській активності та просування спільних зусиль на підтримку інтеграції України до Європейського союзу[49].

Громадянське суспільство залучається до реалізації програми відновлення України та бере активну участь у даному процесі. Повоєнна відбудова буде результативною у співпраці не лише громадськості з міжнародними неурядовими організаціями та благодійними фондами, а у співпраці з державними інституціями: розробками спільних стратегій та впровадження конкретних ініціатив на громадських платформах прискорить та підвищить шанси на успішне повоєнне відновлення країни. Створення урядом єдиного урядового веб-порталу, де представлені національні програми відбудови, в яких можуть брати участь громадські організації, є першим кроком у співпраці з держави з громадянським суспільством. Актуальною проблемою є відсутність єдиного прозорого форуму для взаємодії між державою, громадянським суспільством та міжнародними організаціями, оскільки питання корупції є дуже актуальним для України.

3.2. Перспективи участі громадянського суспільства у повоєнній відбудові України

На світовому рівні Україна представляє себе як держава, яка заснована на верховенстві права та дотримується принципів законності, які діють в демократичному суспільстві, гарантуючи громадські цінності за умов додержання прав і свобод громадянина. У правовій державі, на думку американського дослідника Роберта Девіда Патнема, громадянське суспільство являє собою самокероване об'єднання незалежних осіб, з'єднаних загальними суспільними інтересами та цілями [31]. Водночас, керівник інституту аналізу та адвокації Ю.Ромашко переконаний, що громади у державі відіграють особливу наглядову роль, що може наглядати за діями та рішеннями уряду та є важливим учасником у організації стратегії стосовно розвитку держави [25].

Війна в Україні стала каталізатором для згуртування громадянського суспільства, зумовила плідну співпрацю у вирішенні спільних важливих питань щодо збереження національних та міжнародних інтересів держави. Представники волонтерських, громадських, благодійних організацій, творчих спілок та об'єднань презентували на міжнародній арені Україну як державу, яка не лише захищає свою територіальну цілісність, але й блага, норми й цінності всього цивілізаційного світу. Саме тому органи громадянського суспільства можуть і повинні відіграти важливу роль у повоєнній відбудові країни. Більша частина громадських організацій активно долучилася до підтримки Збройних сил України (77%) та надання гуманітарної допомоги (90%) [8].

Питання повоєнної відбудови України активно обговорюється на міжнародному, національному, регіональному та місцевих рівнях. Процеси її реалізації функціонують на міжнародному рівні, зокрема: у липні 2022 р. на Міжнародній конференції з відновлення України у м.Лугано (Швейцарія) було прийнято рішення спільно з Європейською комісією створити широку платформу з відновлення України, яка має об'єднати реформи та інвестиції для відбудови держави; у червні 2023 р. у м. Лондоні (Велика Британія) проведено

конференцію «Ukraine Recovery Conference», яка акцентувала увагу на мобілізації міжнародної підтримки щодо участі приватного сектору в процесі відновлення України [4]; ООН розроблено програми з відновлення та розвитку гуманітарної сфери та соціальної інклюзії [15].

На національному рівні створено Національну раду з відновлення України від наслідків війни, головними завданнями якої є розробка проєкту з повоєнного відновлення та розвитку держави; розробка пропозицій щодо необхідних реформ, стратегічних ініціатив, проєктів нормативно-правових актів та залучення до співпраці органів місцевого державного управління й представників інститутів громадянського суспільства. Сформовано єдину платформу «Відновлення України», яка містить національні програми з відновлення, їх опис, гранти, обсяг, зокрема:

– «План відновлення України»: що передбачає обрання проєктів та визначення їх пріоритетності у відбудові. На сьогодні подано 580 пропозицій терміном реалізації до 2032 рр. на загальну суму у 350 млрд. доларів.

– «План відновлення України – URC 2024»: цей проєкт включає реалізацію антикорупційної політики та аудит збитків понесених під час війни. Даний проєкт передбачає екстрену допомогу в задоволенні невідкладних потреб, реалізацію проєктів швидкого відновлення та створення привабливих умов для бізнесу та приватних осіб.

– «Відновлення та модернізація житла і інфраструктури регіонів»: даний проєкт включає відновлення житла та модернізацію критичної інфраструктури із залученням декількох сторін, серед яких інвестори у вигляді інших держав, урядів, громадських організацій або окремих осіб.

– «Відбудова зруйнованого – Кабінет Міністрів України»: дана програма формує відновлення житла, соціальної та критичної інфраструктури, проводячи комплексну відбудову через пілотні проєкти.

Можливості долучення громадянського суспільства до реалізації цих проєктів розглядаються на таких рівнях:

- швидка відбудова звільнених територій: відновлення транспортних маршрутів, цивільної та критичної інфраструктури;
- широкомасштабна реконструкція після завершення війни;
- трансформація країни в галузі проведення реформ, спрямованих на наближення України до ЄС.

Водночас для вироблення успішної стратегії повоєнної відбудови необхідно дослідити роль залучення органів громадянського суспільства до процесів відбудови.

За допомогою SWOT-аналізу, спробуємо визначити сильні та слабкі сторони, можливості й загрози щодо участі органів громадського суспільства у повоєнній відбудові України.

Серед переваг залученості органів громадянського суспільства як складової моделі національної відбудови є зацікавленість у співпраці з державними органами щодо вирішення спільних важливих питань у збереженні національних та міжнародних інтересів держави. Ця зацікавленість породжує такі можливості:

- формування єдиного відкритого реєстру проєктів по відбудові держави як на рівні селищних, міських громад, так і загальнодержавному рівні;
- громадське обговорення проєктів по відбудові держави;
- створення бізнес-проєктів розвитку регіонів;
- залученість малого й середнього бізнесу до процесів відновлення держави через проведення відкритих тендерних закупівель;
- громадський контроль за використанням фінансів як державних, так і міжнародних донорів;
- залученість до формування законодавчих документів або їх узгодженості з європейським законодавством;
- модернізація освітньої системи з урахуванням потреб ринку праці або створення неформальних закладів освіти, діяльність яких буде спрямована на перекваліфікацію фахівців;

- розробка проєктів щодо адаптації військових;
- формування іміджу держави на національному та міжнародному рівні інструментами публічної дипломатії.

Водночас варто проаналізувати можливі загрози залученості органів громадянського суспільства до повоєнної відбудови:

- ризик неефективності співпраці;
- ризик неефективності у подоланні корупції;
- загострення непорозуміння з державними органами через утиск прав громадськості;
- перебирання на себе функцій державної влади;
- неузгодженість в контролюванні використання фінансових ресурсів;
- ризик високого рівня корупції та запланованого кадрового відбору серед представників громадськості;
- фінансовий контроль за діяльністю волонтерських організацій;
- нестача відповідного кадрового персоналу та небажання громадськості брати на себе відповідальність.

На основі даного аналізу можемо спроектувати модель залучення громадських організацій до процесів повоєнного відновлення України, яка зможе реалізовуватися за горизонтальним (міські та селищні громади, регіональний рівень, загальнонаціональні проєкти, міжнародна співпраця), і вертикальним вектором (обговорення державних ініціатив, проведення громадських опитувань, створення проєктів, участь у реалізації державних проєктів, контроль за розподілом фінансів та виконанням антикорупційних програм, залученість до розробки законопроєктів).

Реалізація даної моделі можлива за рахунок успішної комунікації зі зворотньою реакцією як державних органів, так і органів громадянського суспільства. На жаль, на сьогоднішній день існує проблема в такій комунікації, що не сприяє активній та злагодженій співпраці. Серед негативних факторів визначимо такі:

– відсутність чітких та прозорих правил у залученості представників громадянського суспільства до вирішення питань, що значно знижує рівень комунікації та врахування позицій громадськості;

– відсутність єдиної платформи, що дасть можливість демонструвати певні ідеї громадянського суспільства щодо повоєнної відбудови України та сприятиме їх обговоренню.

Відповідно влада має усвідомити, що без залучення громадянської спільноти як рівноправного актора державної політики реалізація будь-якої моделі повоєнного відновлення не буде успішною.

У процесі відновлення країни, громадянське суспільство відіграє важливу роль, у першу чергу як компаньйон державних органів, а не контролер. Ефективна співпраця влади й органів громадського суспільства можлива на всіх рівнях за умови дотримання таких позицій:

– інклюзивність – залученість до створення, обговорення та реалізації проєктів по відновленню;

– відкритість – запровадження чітких та прозорих механізмів взаємодії органів державного управління, органів громадянського суспільства, бізнесових структур та міжнародних донорів;

– антикорупція – дотримання норм законодавства та запровадження тендерних конкурсів, прозорий кадровий відбір;

– відповідальність – вміння органами громадянського суспільства брати на себе відповідальність, прораховувати ризики та забезпечувати їх усунення.

Успішна реалізація моделі співпраці держави та органів громадянського суспільства може реалізовуватися через створення єдиної платформи. Прикладом може бути єдиний, спільний електронний майданчик, на якому будуть не тільки висвітлюватись усі проєкти, але й процеси їх реалізації, учасники, спеціалізовані документи, фінансова звітність та етапи виконання. Задяки цій платформі громадянські спільноти стануть головними компаньйонами держави у процесі повоєнної відбудови, що сприятиме

формуванню партнерських відносин як в середині країни, так і з іноземними спільнотами.

ВИСНОВКИ

Органи громадянського суспільства у сучасному світі виступають своєрідною сполучною ланкою між громадянами, бізнесом та урядом. Саме вони збалансовують інтереси різних сторін та забезпечують сталий розвиток суспільства. Особливої ролі вони набувають під час криз, катаклізмів та воєн.

Виконавши завдання, поставлені відповідно до мети, можемо зробити такі висновки:

1. Громадянське суспільство є універсальним явищем. Воно функціонує у формі спільного об'єднання різноманітних акторів та окремо взятих організацій. Це самокероване групування незалежних осіб, які об'єднані загальними суспільними інтересами та цілями. Становлення в Україні громадянського суспільства характеризується важким і тривалим процесом. І хоча станом на 1 січня 2023 року в Україні було зареєстровано 99 556 громадських організацій, довіряють їм лише 32 % українців.

2. Діяльність громадських об'єднань під час Балканської кризи реалізували достатньо вдалу стратегію щодо розв'язання наслідків воєнних злочинів під час усіх стадій конфлікту. Зокрема волонтерські рухи: «Я волонтер – Хорватія», «Допомога студентам – Косово», «Молоді дослідники Сербії сприяли створенню багатокультурного суспільства на основі взаєморозуміння, взаємоповаги та миру. Діяльність громадських організацій: «Форум громадян Тулузи»; «Центр антивоєнної дії»; «Антивоєнна кампанія Хорватії», «Центр миру, ненасильства та прав людини» була спрямована на об'єднання родин та формувала нові ідеї, щодо повернення переселенців як одного з елементів повоєнної відбудови країни. Громадські організації, які діяли на території Боснії і Герцеговини успішно співпрацювали з міжнародними організаціями у здійсненні гуманітарної допомоги, відновленні інфраструктури і підтримці процесу мирного зближення та національного примирення. Водночас, відновлення будь-якої країни передбачає, в першу чергу, формування стартового капіталу, тобто акумуляцію внутрішніх фінансових ресурсів та міжнародних

кредитів, грантів, інвестицій. Міжнародна програма повоєнного відновлення Боснії та Герцеговини передбачала безповоротну допомогу міжнародних донорів у розмірі \$5 млрд на період 1996-1999 р.р., що були спрямовані на відновлення транспортної інфраструктури, електропостачання та зв'язку і лише 3% цієї допомоги було спрямовано на розвиток промисловості. Міжнародне фінансування у великих розмірах, недосконалість у визначенні пріоритетних галузей відновлення та слабкість інституційних механізмів та практична відсутність залученості громадськості до цих проєктів, сприяли формуванню економіки повністю залежної від зовнішньої підтримки. Пріоритет надавався зовнішнім ініціативам над ініціативами національних суб'єктів. Така модель не дозволила визначити стратегічні напрямки відбудови, а сприяла ситуативному вирішенню питань; не змогла подолати корупцію та об'єднати політичні еліти держави; незалученість національних громадських структур до контролю чи розробки проєктів по відбудові призвела до зниження довіри й підтримки громадянського суспільства, як на національному, так і на міжнародному рівнях.

3. Громадянське суспільство України залучається до реалізації програми відновлення держави та бере активну участь у даному процесі, починаючи з 2014 р. Так, в Україні успішно функціонують: Ініціативний центр сприяння активності та розвитку громадського почину «Єднання»; Фонд «Східна Європа»; Міжнародний фонд «Відродження»; Міжнародний Благодійний фонд «ПАРЕА». Діяльність яких спрямована на відбудову України у співпраці з міжнародними неурядовими організаціями та благодійними фондами, державними інституціями у всіх сферах життєдіяльності суспільства за рахунок надання грантів, реалізації цільових програм та проєктів. Залучення органів громадянського суспільства до відбудови України відбувається на трьох рівнях: оперативне відновлення деокупованих територій; масштабна відбудова по завершенню війни та модернізація держави у сфері реалізації реформ, що забезпечить Україні вступ до Європейського Союзу

4. Результати SWOT-аналізу продемонстрували зацікавленість органів громадянського суспільства у співпраці з державними органами щодо

вирішення спільних важливих питань у збереженні національних та міжнародних інтересів держави, але й визначили певні ризики, зокрема: корупція, утиски прав громадськості, перебирання на себе функцій державної влади.

5. Модель залучення громадських організацій до процесів повоєнного відновлення України формується на співпраці між громадянським суспільством – органами державного управління – міжнародними організаціями та реалізується в горизонтальній та вертикальній площинах. Горизонтальна площина передбачає співпрацю на: регіональному рівні – загальнонаціональному – міжнародному. Вертикальна: проведення громадських опитувань – залучення до обговорення державних ініціатив – контроль за розподілом фінансів та виконанням антикорупційних програм – залученість до розробки законопроектів.

6. Ефективна модель залучення громадських організацій до процесів повоєнного відновлення відповідальність України має базуватися на: інклюзивності, відкритості, антикорупційності, відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Б'ючи на сполох – раунд 2: на захист демократії в Україні : продовження звіту Freedom House // Freedom House, 2012. URL: <http://www.freedomhouse.org/sites/default/files> (дата звернення: 09.03.2024)
2. Бебик В. Глобальне громадянське суспільство: теорія, методологія, менеджмент, 2006. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/bebyk_globalne.pdf (дата звернення: 12.02.2024)
3. Богдан Т. Післявоєнна відбудова: уроки з досвіду Балкан // БізнесЦензор URL: https://biz.censor.net/columns/3330248/pislyavoyenna_vidbudova_uroky_z_do_svidu_balkan (дата звернення: 09.03.2024)
4. Войтович Р. В. Глобальне суспільство як нова форма соціальної організації у сучасних умовах, 2005. URL: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej2/txts/philo/05vrvosu.pdf> (дата звернення: 17.02.2024)
5. «Відбудова зруйнованого», Кабінет Міністрів України, Веб-сайт: URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/priorytety-uriadu/vidbudova-zruinovanoho> (дата звернення: 02.03.2024)
6. Гриневич В. Теоретико-методологічні підходи до визначення взаємостосунків між державою і громадянським суспільством в зарубіжній науковій думці // *Публічне управління: теорія та практика*. 2014. С. 86-91 URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pubupr_2014_1_15.pdf (дата звернення: 14.02.2024)
7. Грантовий конкурс «Твори Дім громадянського суспільства!» // Granty.org.ua URL: <https://ednannia.ua/181-contests/12451-institutsijna-pidtrimka-infrastrukturnikh-ogs-dlya-posilennya-spromozhnostej-gromadyanskogo-suspilstva-ukrajini> (дата звернення: 10.02.2024)
8. Громадянське суспільство України в умовах війни-2022 – звіт за результатами дослідження // Дім громадянського суспільства. URL: <https://ednannia.ua/news/nashi-novini/12447-gromadyanske-suspilstvo-ukrajini-v->

[umovakh-vijni-2022-zvit-za-rezultatami-doslidzhennya](#) (дата звернення: 18.02.2024)

9. Довіра українців до соціальних інституцій // OldKiisNews. URL: <http://old.kiis.com.ua/ua/news/view-152.html> (дата звернення: 10.02.2024)

10. Дослідження практик відновлення країн після руйнації. URL: <https://iaa.org.ua/articles/doslidzhennya-praktyk-vidnovlennya-krayin-pislya-rujnacziyi/> (дата звернення: 09.03.2024)

11. Зимогляд В. Громадянське суспільство: Основи становлення і розвитку, 2012, с. 286-296, URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream1/Zimoglyad_286.pdf (дата звернення: 10.02.2024)

12. Зимогляд В. Теоритико-методологічні проблеми формування громадянського суспільства в Україні, 2009, URL: https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3267/1/Zymoglyad_141.pdf

13. ІСАР «Єднання» URL: <https://ednannia.ua/> (дата звернення: 10.03.2024)

14. Шимкевич К. О. Основні напрямки діяльності міжурядових та громадських організацій щодо подолання наслідків воєнних злочинів на теренах колишньої Югославії (1991-2008pp.), 2015. URL: <file:///C:/Users/PC/Downloads/1011-Article%20Text-1768-1-10-20210312.pdf> (дата звернення: 21.03.2024)

15. Конференція з питань відновлення України (URC23), 21-22 червня 2023 р., Лондон, Велика Британія. URL: <https://ua.urc-international.com/> (дата звернення: 11.04.2024)

16. Косаревич С. Післявоєнна відбудова Боснії і Герцеговини // Центр Дніпрянського. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia> (дата звернення: 02.03.2024)

17. Конкурс грантів на підтримку дослідницьких ініціатив ОГС веб-сайт: URL: <https://ednannia.ua/181-contests/12485-konkursgrantiv-na-pidtrimku-doslidnitskikh-initsiativ-ogs>

18. Кожна восьма громадянська організація, зареєстрована в Україні з початку року, визначила своєю метою сприяння законності та правопорядку в країні // Міністерство Юстиції, 20 вересня 2004. URL: <https://minjust.gov.ua/uk/news/ministry/kojna-vosma-gromadska-organizatsiya-zareestrovana-v-ukraini-z-pochatku-roku-viznachila-svoeyu-metoyu-spriyannya-zakonnosti-ta-pravoporyadku-v-kraini-5510> (дата звернення: 07.04.2024)

19. Мандебура О. Громадянське суспільство як чинник формування політичної нації 2017 с. 160-181. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/mandebura_gromadianske.pdf (дата звернення: 17.02.2024)

20. Міжнародний Благодійний Фонд «ПАРЕА» URL: <https://parea.org.ua/> (дата звернення: 11.03.2024)

21. Міжнародний фонд «Відродження» URL: <https://www.irf.ua/> (дата звернення: 10.03.2024)

22. Мініцький В. Всеукраїнська науково-практична конференція з міжнародною участю «Дипломатія в міжнародних відносинах: сучасні виклики та перспективи», «Роль громадянського суспільства у повоєнному відновленні України» 2024, с.69-71. URL: http://fmv.nau.edu.ua/wp-content/uploads/2024/04/2024_compressed.pdf (дата звернення: 12.04.2024)

23. Мініцький В. XXIV Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки», «Роль міжнародних урядових та неурядових організацій у повоєнній відбудові України», 2024 с.75-77 URL: <http://fmv.nau.edu.ua/polit/2-2024/> (дата звернення: 12.04.2024)

24. Мініцький В. «Роль органів громадянського суспільства у повоєнній відбудові України» III Всеукраїнський конкурс наукових робіт здобувачів вищої освіти та молодих учених «Бізнес і права людини в Україні: проблеми та рішення під час війни і повоєнного відновлення» з нагоди 75-річчя Загальної декларації прав людини, 2024.

25. Обриси майбутнього: перемога, відновлення, модернізація України / Форум громадянського суспільства // Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua/articles/iaa-na-forumi-gromadyanskogo-suspilstva/> (дата звернення: 03.04.2024)
26. Олійник О. Громадянське суспільство: стан та проблеми розвитку, 2021, с.6-11 URL:https://www.researchgate.net/publication/Gromadanske_suspilstvo (дата звернення: 01.03.2024)
27. Полтораков О. Ю. Глобальне громадянське суспільство в системі міжнародних відносин // *Дослідження світової політики. зб. наук. праць. Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України.* 2008. С. 149–156. (дата звернення: 11.02.2024)
28. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році : Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. 2013. 576 с. URL: <https://niss.gov.ua/publikacii/poslannya-prezidenta-ukraini/pro-vnutrishne-ta-zovnishne-stanovische-ukraini-v-2013-roci> (дата звернення: 12.03.2024)
29. Програма «Стійкість» URL: <https://eef.org.ua/program/programa-stijkist/> (дата звернення: 11.04.2024)
30. Проєкт «Спроможні та сильні» // Фонд Східна Європа. URL: <https://eef.org.ua/program/proyekt-spromozhni-ta-sylni/> (дата звернення: 10.04.2024)
31. Роберт Д. Патнем. Боулінг на самоті: занепад соціального капіталу Америки. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Putnam_Robert/Boulinh_na_samoti_zanepa (дата звернення: 11.02.2024)
32. Роль громадянського суспільства у відновленні країни: чи можлива співпраця з урядом? // *ЦінаДержави.* URL: <https://cost.ua/rol-gromadyanskogo-suspilstva-u-vidnovlenni-krayiny-chy-mozhlyva-spivpratsya-z-uryadom-2/> (дата звернення: 03.04.2024)

33. С. Кульчицький. Аналітика заради перемоги. Над чим працюють аналітичні центри після повномасштабного вторгнення, // *Міжнародний Фонд Відродження*, 2022. URL: <https://www.irf.ua/analitika-zarady-peremogynad-chym-praczyuyut-analitychni-czentry-pislya-povnomasshtabnogo-vtorgnennya/>(дата звернення: 15.03.2024)
34. С. Кульчицький. Європейське Відродження України: новий спільний проект Міжнародного фонду «Відродження» та Європейського Союзу // *Міжнародний Фонд Відродження*, 2023. URL: <https://www.irf.ua/yevropejskevidrozhennya-ukrayiny-novyj-spilnyj-proyekt-mizhnarodnogo> (дата звернення: 12.03.2024)
35. Сидоренко С. Теоретико-методологічні засади пізнання глобального громадянського суспільства, 2012, с.87-100. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/znpgvzdia_2012_51_10.pdf (дата звернення: 23.02.2024)
36. Степаненко В. Громадянське суспільство: дискурси і практики // *НАН України*, 2015, 419 с, с. 396—419. (дата звернення: 17.02.2024)
37. Судачек Д. Післявоєнна відбудова ФРН // Центр Дніпрянського. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstruction-bosnia> (дата звернення: 11.02.2024)
38. Трима К.А.Особливості функціонування глобального громадянського суспільства, 2012. С. 56–60.
39. Україна: жертви серед цивільного населення – 24 лютого 2022 року по 30 червня 2023 року // звіт Моніторингової місії ООН з прав людини. Веб-сайт: URL: <https://www.ohchr.org/en/news/2023/07/ukraine-civilian-casualties-24-february-2022-30-june-2023> (дата звернення: 21.03.2024)
40. Українське суспільство 1992–2010 : соціол. моніторинг // НАН України, Ін-т соціології ; ТОВ «Фоліант», 2010. 635с. (дата звернення: 12.02.2024)
41. Фонд Східна Європа URL: <https://eef.org.ua/> (дата звернення: 17.03.2024)

42. Хорватія. Дослідження практик відновлення країни після руйнації //АЦ Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua/portfolio/horvatia> (дата звернення: 14.03.2024)
43. Центр економічної стратегії: Плани відновлення та розвитку пілотних громад, 2023. URL: <https://ces.org.ua/plani-vidnovlennya-ta-rozvitku-pilotn/> (дата звернення: 12.03.2024)
44. Чи зможе громадянське суспільство вплинути на українську політику? // Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. URL: <http://dif.org.ua/ua/press/dkvwkepgvwep> (дата звернення: 22.03.2024)
45. Чи повинні прості громадяни мати реальний вплив на прийняття державних рішень? // Права люди в Україні 2009. URL: <https://khpg.org/1261552395> (дата звернення: 18.03.2024)
46. Черноусько М. Огляд стану та перспектив розвитку благодійництва в Україні // *Центр демократії та верховенства права*. 8 листопада 2021. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/stanu-perspektyvy-blagodijnytstva/>(дата звернення: 11.04.2024)
47. Шаповал Н., Федосеєнко М., Грибановський О., Терещенко О., Повоєнне відновлення України. Нові ризики та цифрові рішення // *Київська Школа Економіки*. Київ, 2022 28с. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/09/Digital-instruments-in-Ukrainian-recovery.pdf> (дата звернення: 19.04.2024)
48. Яка модель повоєнного відновлення спрацює в Україні? // LB.ua URL: https://lb.ua/blog/olena_moshenets/533342_yaka_model_povoiennogo_vidnovlennya.html (дата звернення: 17.04.2024)
49. Якою мірою дії влади повинні бути підконтрольні громадськості, суспільству? URL: http://www.uceps.org/ukr/poll.php?poll_id=361 (дата звернення: 01.02.2024)
50. Anheier H. Global Civil Society: 2001 / H. Anheier, M.Glasius, M.Kaldor. Oxford: Oxford Univ. Press, 2001. 348 p. (дата звернення: 13.02.2024)

51. BBC News. URL: <https://www.bbc.com/news> (дата звернення: 11.03.2024)
52. Crowther S. The role of NGOs, Local and International, in Post-war Peacebuilding: Committee for Conflict Transformation Support // CCTS Newsletter, 2001. 18p. URL: <https://rc-services-assets.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/newsletter15.pdf> (дата звернення: 05.04.2024)
53. Demographic characteristics of Yugoslavia in the late 1980s. In Identifying Potential Ethnic Conflict by Thomas S. Szayna. Chapter Three. The Yugoslav Retrospective Case. (2000). RAND Corporation, 339 p. URL: https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1188.html (дата звернення: 12.03.2024)
54. G. Peterson. The role of religion and the power of civil society actors in integration governance in rural contexts // Swedish Defence university, 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/343497034_The_role_of_religion_and_the_power_of_civil_society_actors_in_integration_governance_in_rural_contexts (дата звернення: 16.02.2024)
55. Global GoTo Think Tank Report, 2012. URL: <http://www.gotothinktank.com/2012-global-goto-tank-index-report> (дата звернення: 13.03.2024)
56. Giddens A. The Class of the Advanced Societies. 1981, London: Hutchinson. (дата звернення: 27.02.2024)
57. Hague R., Harrop M., Breslin S. P.138 URL: https://www.academia.edu/8934938/Political_Participation_and_Web_2_0 (дата звернення: 03.03.2024)
58. Hall B. Global Civil Society : Theorizing a Changing World // Convergence. 2000.P.10–42. (дата звернення: 06.03.2024)
59. Hamill Cupek M. Konferencija o miru u Jugoslaviji: raspad Jugoslavenske federacije (1991.-1992.) / Mirijana Cupek Hamill, 2008. 155 str. (дата звернення: 10.03.2024)

60. HPN. URL: <https://odihpn.org/publication/women%c2%92s-rights-in-bosnia/> (дата звернення: 14.03.2024)
61. ICRC. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/where-we-work/europe-central-asia/serbia/overview-western-balkans.htm> (дата звернення: 15.03.2024)
62. Лише третина громад долучилася до реєстру пошкодженого та знищеного майна // Interfax-Україна, 2023. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/895575.html> (дата звернення: 18.04.2024)
63. Jones L. Then they started shooting. Crowing up in wartime Bosnia / Lynne Jones. – Cambridge, Massachusetts and London; Harvard University Press, 2004. – 326 p.
64. Keane J. Global Civil Society? (Contemporary Political Theory) // J. Keane. London, Cambridge University Press, 2003. 236 p. (дата звернення: 18.02.2024)
65. Key Findings: Public Opinion in Ukraine // International Foundation for Electoral Systems. – Washington, 2012. 10 p. (дата звернення: 19.03.2024)
66. Laine Seliga Review of The NGO Game: Post-Conflict Peacebuilding in the Balkans and Beyond, URL: https://www.researchgate.net/publication/333708504_Review_of_The_NGO_Gam__ (дата звернення: 10.03.2024)
67. Lemarchand Rene. Нецивільні держави та громадянські суспільства: як ілюзія стала реальністю // *Journal of Modern African Studies* 1992. 30(2) С.187
68. MSF Balknas. URL: <https://www.doctorswithoutborders.org/what-we-do/where-we-work/balkans> (дата звернення: 12.03.2024)
69. Minitskiy V. «The role of international governmental organizations and international non-governmental organizations in the postwar reconstruction of Ukraine». Conference materials, the XVIII Annual Scientific Student Conference «Youth without borders building cross-cultural awareness», March 28 2024, URL: <file:///C:/80.pdf> (дата звернення: 21.04.2024)

70. Nations in Transit 2012. Country, // Freedomhouse, URL: <http://www.freedomhouse.org/report/nations-transit/nations-transit-2012> (дата звернення: 16.03.2024)
71. Nations in Transit – Ukraine // Freedomhouse, 2012. URL: <http://www.freedomhouse.org/report/nations-transit/2012/ukraine> (дата звернення: 17.03.2024)
72. P. Stubs The role of NGOs in social reconstruction in Post-Yugoslav countries // HPN, 1997. URL: <https://odihpn.org/publication/the-role-of-ngos-in-social-reconstruction-in-post-yugoslav-countries/> (дата звернення: 15.03.2024)
73. PHF. URL: <https://phr.org/countries/former-yugoslavia-bosnia-and-herzegovina-and-croatia/> (дата звернення: 20.03.2024)
74. Post-war Reconstruction: Case Studies - KPMG in Ukraine- 2022 // KPMG. URL: <https://kpmg.com/ua/en/home/insights/2022/12/post-war-reconstruction-of-economy-case-studies.html> (дата звернення: 25.04.2024)
75. Pro stan rozvytku gromadjans'kogo suspil'stva v Ukraini: analitychna dopovid'. A.V. Jermolajev, D.M. Gorjelov, O.A. Kornijevs'kyj. Kyiv, NISD, 2012, 48 s. (дата звернення: 15.04.2024)
76. Pro vnutrishnje ta zovnishnje stanovyshe Ukrainy v 2013 roci : Shhorichne Poslannja Prezidenta Ukrainy do Verhovnoi' Rady Ukrainy. Kyiv, NISD, 2013, 576 s. (дата звернення: 12.04.2024)
77. Soviet Studies, Vol. 44. 1992. P. 353. URL: https://www.jstor.org/stable/i_ (дата звернення: 05.03.2024)
78. Stan rozvytku blagodijnosti v Ukraini, 2011 // Asociacija blagodijnykiv Ukrainy za pidtrymky IAC "Gromads'kyj prostir", IA "RegioNews", Kyiv, 2012, 42 s. (дата звернення: 12.03.2024)
79. The 2011 CSO Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia, URL: https://auca.kg/uploads/Tian%20Shan%20Policy%20Center/Reports/CSO%20Sustainability%20Index_KR_ENG.pdf (дата звернення: 18.03.2024)
80. The Essential Role of NGOs in the Reconstruction of War-Torn Countries // Reliefweb. URL: <https://reliefweb.int/report/bosnia-and-herzegovina>

[herzegovina/essential-role-ngos-reconstruction-war-torn-countries](https://www.researchgate.net/publication/331882795_The_NGO_Game_Post-Conflict_Peacebuilding_in_the_Balkans_and_Beyond)(дата звернення: 11.03.2024)

81. T.Agarin The NGO Game. Post-Conflict Peacebuilding in the Balkans and Beyond,2019.URL:https://www.researchgate.net/publication/331882795_The_NGO_Game_Post-Conflict_Peacebuilding_in_the_Balkans_and_Beyond (дата звернення: 17.03.2024)

82. Women's Organizing in Post-Yugoslav Countries: Talking about Donors // A. Bagic,2006.URL:https://www.researchgate.net/publication/263537584_Women's_Organizing_in_Post-Yugoslav_Countries_Talking_about_Donors (дата звернення: 19.03.2024)

83. World giving index 2012. A global view of giving trends // CAF. URL: <https://www.cafonline.org/PDF/WorldGivingIndex2012WEB.pdf> (дата звернення: 14.04.2024)

84. 20 poticaja za buđenje i promenu - O izgradnji mira na prostoru bivše Jugoslavije // Nenasilje. URL: <https://www.nenasilje.org/publikacije/pdf> (дата звернення: 21.04.2024)

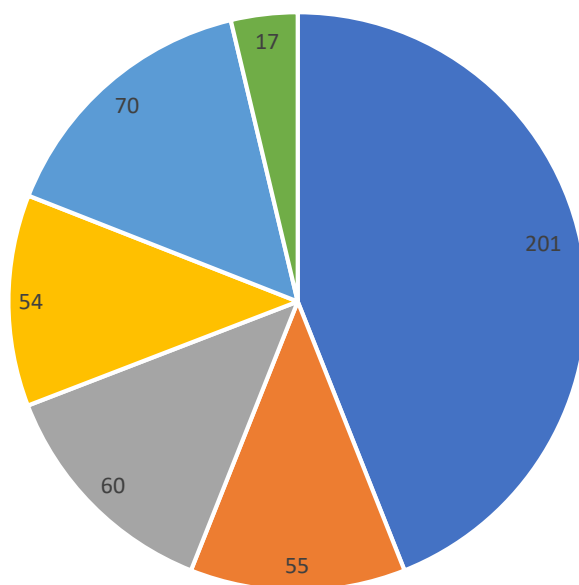
85. Прес-релізи та звіти // М. Яшник // КМІС. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang> (дата звернення: 11.05.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

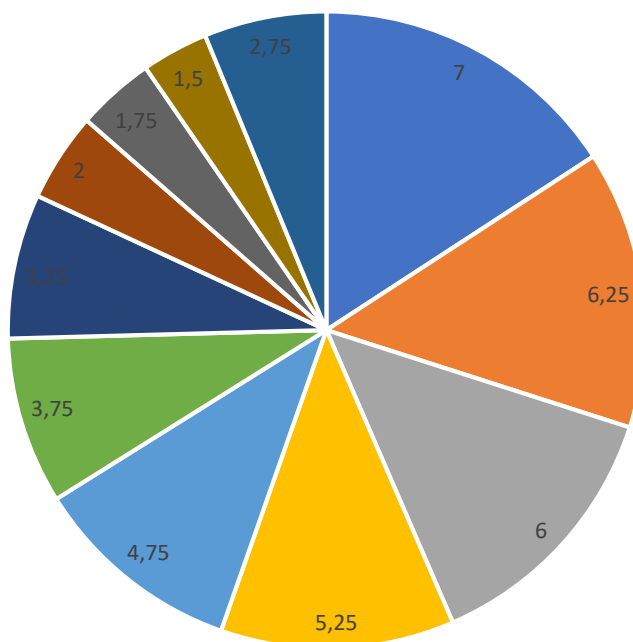

Кількість громадянських об'єднань на 10 тис. осіб

■ Естонія ■ Хорватія ■ Литва ■ Румунія ■ Польща ■ Україна

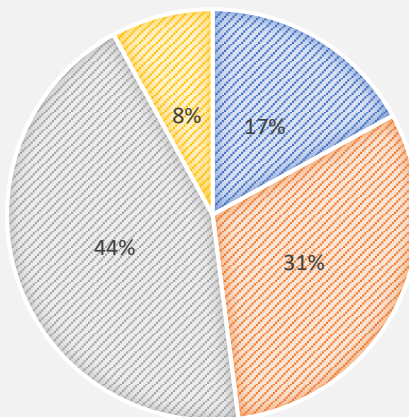
Прогрес громадянського суспільства в державах

- Узбекистан, Туркменістан
- Білорусь
- Азербайджан, Казахстан, Таджикистан
- Російська Федерація
- Киргистан
- Грузія, Вірменія
- Молдова
- Угорщина
- Латвія, Литва, Чехія, Словаччина, Естонія
- Польща
- Україна

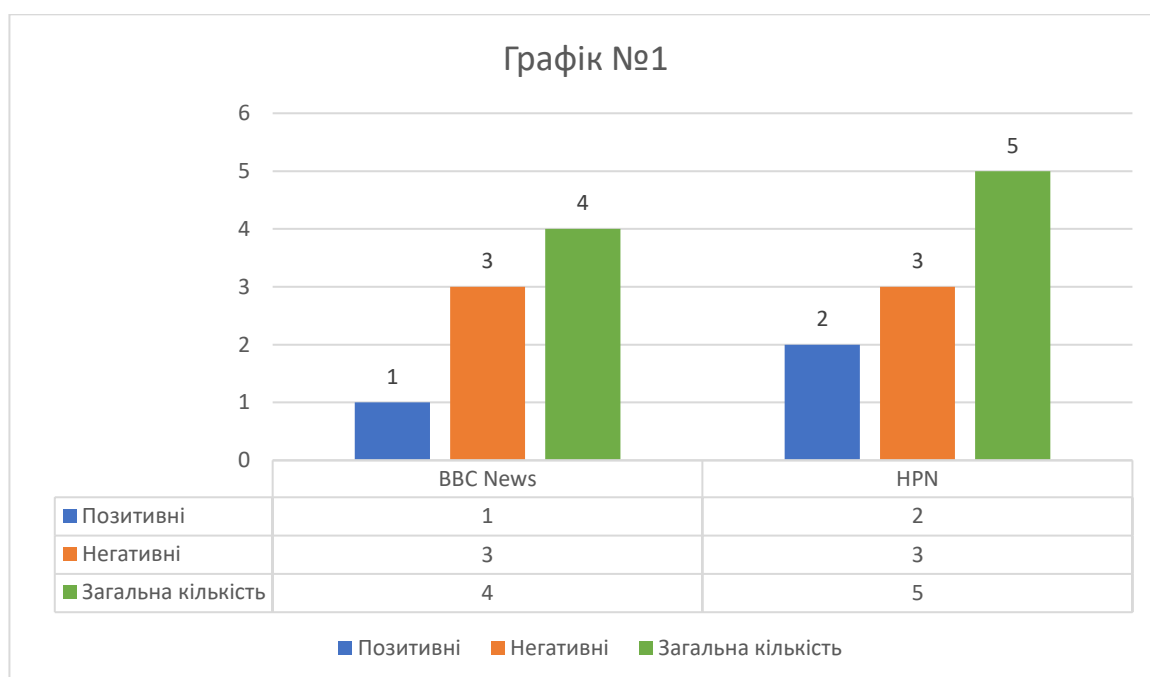
РІВЕНЬ НАСЕЛЕННЯ ДО ПОЧАТКУ МІЖЕТНІЧНОГО КОНФЛІКТА

■ Хорвати ■ Серби ■ Боснійці ■ Інші

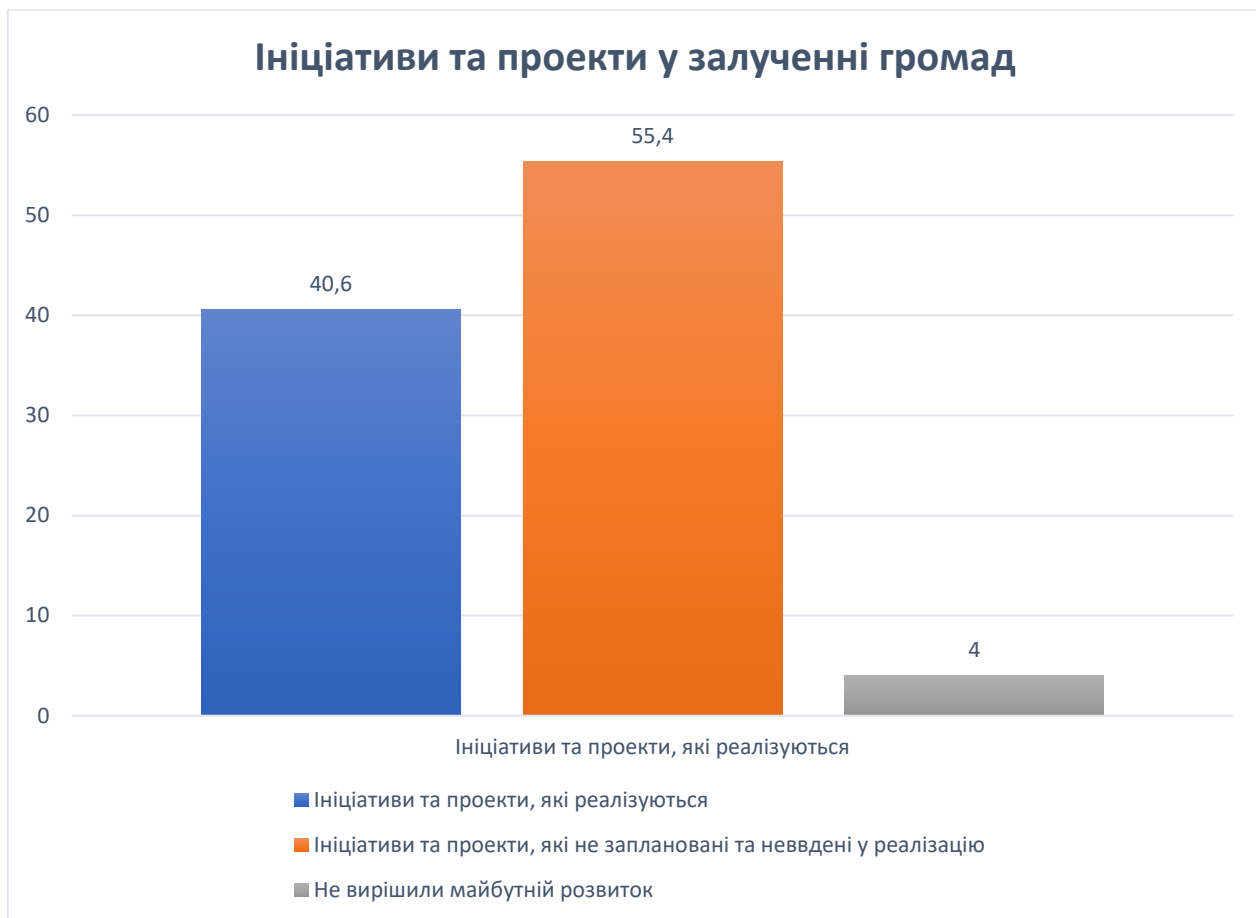

Співвідношення позитивних та негативних новин
у вибраних інформаційних агентствах

Агентство	Позитивні статті	Негативні статті	Загальна кількість
BBC News	1	3	4
HPN	2	3	5

Графік №1 .Співвідношення позитивних і негативних статей BBC News та HPN

SWOT-аналіз залучення органів громадянського суспільства до повоєнного відновлення України

Переваги	Недоліки	Можливості	Загрози
Співпраця з міжнародними організаціями та громадянським суспільством	Відсутня наявність структурованих та відкритих норм у залученні учасників громадянського суспільства до вирішенні проблем на державному рівні	Формування єдиного відкритого реєстру проектів по відбудові держави як на рівні селищних, міських громад, так і загальнодержавному рівні.	Неефективна співпраця
Зацікавленість у співпраці з державними органами щодо вирішення спільних важливих питань	Недостатня прозорість влади у фінансуванні громадських ініціатив	Громадське обговорення проектів по відбудові держави.	Неефективність заходів у подоланні корупції.
Участь в імджевих національних проєктах	Рівень корупції	Створення бізнес-проектів розвитку регіонів.	Загострення непорозуміння з державними органами через утиск прав громадськості.
Створення тематичних груп та формування ефективних умов для реалізації спільних проєктів	Реалізація проєктів органів громадянського суспільства лише на рівні громад.	Залучення малого й середнього бізнесу до процесів відновлення держави через проведення відкритих тендерних закупівель.	Перебирання на себе функцій державної влади.
		Громадський контроль за використання фінансів як державних, так і міжнародних донорів	Неузгодженність в контролюванні використання фінансових ресурсів.
		Залучення до формування законодавчих документів або їх узгодженості з європейським законодавством.	Ризик високого рівня корупції та запланованого кадрового відбору серед представників громадськості.
		Модернізація освітньої системи з урахуванням потреб ринку праці або створення неформальних закладів	Фінансовий контроль за діяльністю волонтерських організацій.

		освіти, діяльність яких буде спрямована на перекваліфікацію фахівців. Розробка проєктів щодо адаптації військових; формування іміджу держави на національному та міжнародному рівні інструментами публічної дипломатії	
		Розробка проєктів щодо адаптації військових.	Нестача відповідного кадрового персоналу та небажання громадськості брати на себе відповідальність
		Формування іміджу держави на національному та міжнародному рівні інструментами публічної дипломатії	